

MoneyWays op het mbo: financiële voorlichting door peer educators

Onderzoek naar de effecten en randvoorwaarden bij peerpreventie van schulden

Marian van der Klein
Mariam Badou
Sanne Lamers
Dörthe Kunkel

MoneyWays op het mbo: financiële voorlichting door peer educators

ONDERZOEK NAAR DE EFFECTEN EN RANDVOORWAARDEN BIJ PEERPREVENTIE VAN SCHULDEN

Marian van der Klein
Mariam Badou
Sanne Lamers
Dörthe Kunkel

Utrecht, Verwey-Jonker Instituut en NIBUD, december 2019

Inhoud

1	Inleiding: jongeren en financiën	3	4	Verklarend onderzoek: ervaringen en inbedding	29
1.1	Een maatschappelijk probleem	3	4.1	Ervaringen met MoneyWays: gedeeld enthousiasme	29
1.2	Het onderzoek	3	4.2	Bevorderen van zelfredzaamheid en verminderen van stress	31
1.3	MoneyWays	4	4.3	Bespreekbaarheid van financiële problemen en schaamte	33
1.4	De onderzoeksvragen	4	4.4	Randvoorwaarden voor een effectieve peer-to-peer benadering	33
1.5	Leeswijzer	5			
2	Wat is MoneyWays? Beschrijving van de interventie	6	5	Conclusies	36
2.1	Diversion en Moneyways	6	5.1	MoneyWays	36
2.2	MoneyWays: geldwijs in drie lessen	6	5.2	De effecten op financiële zelfredzaamheid	37
2.3	Scholen werven en financiering	7	5.3	De effecten op financiële stress en de bespreekbaarheid van financiële problemen	38
2.4	De peer educators van MoneyWays	8	5.4	De werkzame bestanddelen	38
2.5	Selectie, training en begeleiding van peer educators	9			
2.6	De organisatie en coördinatie van de lessen	12		Literatuur	40
3	Effecten van MoneyWays: bevindingen kwantitatief onderzoek	13		Bijlage I Methode van effectonderzoek en werving respondenten	41
3.1	Financiële zelfredzaamheid en operationalisering competenties	13			
3.2	Financiële stress en bespreekbaarheid van geldproblemen	14			
3.3	Respons en non-response analyse	15			
3.4	Bevorderen financiële zelfredzaamheid: in kaart brengen	16			
3.5	Bevorderen financiële zelfredzaamheid: verantwoord besteden	18			
3.6	Financiële zelfredzaamheid: vooruit kijken	20			
3.7	Financiële zelfredzaamheid: bewust financiële producten kiezen	22			
3.8	Financiële zelfredzaamheid: over voldoende kennis beschikken	22			
3.9	Verminderen financiële stress	23			
3.10	Bespreken van financiën en schaamte over geldproblemen	24			
3.11	Concluderend over effecten	27			

1 Inleiding: jongeren en financiën

1.1 Een maatschappelijk probleem

In Nederland zijn zeker 10.000 jongeren tussen de 18 en 24 jaar bekend bij schuldhulpverlening. Het leenstelsel speelt hierbij een rol, maar dat is zeker niet de enige schuld die de hulpverleners zien. Ook de zorgverzekering en het systeem van zorg- en huurtoeslagen, speelt een rol in de toename van schulden. Hulpverleners zien veel jongeren die hun zorgverzekering niet betalen, of die flinke bedragen aan toeslagen moeten terugbetalen. Zoals een van de jongeren in 2019 tegen RTL-Nieuws zei: ‘Op een gegeven moment verzuip je gewoon’.¹

Het laatste decennium zijn er vele initiatieven genomen om jongeren te ondersteunen in hun financiële zelfstandigheid. Websites als *Wijzer in geldzaken*², *18ennu.nl*³ en het *Ouderkompas*⁴ trachten jongeren (en ouders) beter voor te bereiden op de overgang van 18-min naar 18-plus. De financiële kwetsbaarheid van jongeren begint natuurlijk al eerder dan het 18de levensjaar. Games en abonnementen van mobiele telefoons bijvoorbeeld, vragen al vroeg kennis van geldzaken. Alleen bij jongeren onder de 18 jaar zijn de ouders formeel eindverantwoordelijk voor de financiën en voor wat daarin misgaat.

Er zijn de laatste tijd steeds meer organisaties die de financiële kwetsbaarheid van jongeren willen verminderen en hun financiële zelfredzaamheid willen vergroten. Dat doen initiatieven als *Money Knowhow*, *Moneywise*, *MoneyWays* en *Get a Grip* van Humanitas door informatie aan te bieden, serious games of individuele begeleiding. Fondsen als Kansfonds, Oranje Fonds en K.F. Heinfonds financieren dit type initiatieven regelmatig.

Daarnaast organiseren belangenbehartigers als Stimulansz, de Alliantie Kinderarmoede, Speaking MINDs, en Defence for Children bewustzijn voor de risico's die jongeren in de huidige maatschappij lopen. Op allerlei manieren is er dus aandacht voor jongeren en de preventie van financiële problemen.

1.2 Het onderzoek

Tot op heden is er nog maar weinig bekend over de effecten van deze initiatieven. Met andere woorden: de interventies in het maatschappelijk debat en de interventies die de financiële weerbaarheid van de jongeren willen vergroten zijn nauwelijks onderzocht. In dit kader heeft ZonMw in 2017 met het programma ‘Vakkundig aan het werk’ middelen beschikbaar gesteld om een aantal interventies ter preventie van schulden, nader te onderzoeken. Het Verwey-Jonker Instituut en Nibud kregen de kans om een van de interventies voor jongeren nader te onderzoeken op effecten, binnen ‘Vakkundig aan het werk’. Dit rapport is het resultaat van dat onderzoek. De organisatie Diversion stelde ons in staat om het reilen en zeilen in kaart te brengen bij hun interventie MoneyWays op mbo-scholen in Leiden, Roosendaal en Utrecht. Mbo-studenten vormen een interessante groep jongeren als het gaat om schulden en financiën:

“Uit ervaringen van mbo-docenten blijkt dat studenten met schulden vaker afwezig zijn, weinig aandacht aan school besteden, hun studiekosten moeilijk kunnen betalen of zelfs stoppen met school.”⁵

1 <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/4877086/jongeren-schulden-overheid-toeslagen-zorgverzekering>

2 <https://www.wijzeringeldzaken.nl/op-jezelf/8-dingen-die-je-moet-regelen-als-je-18-wordt/>

3 <https://www.18ennu.nl/checklist/>

4 <https://hetouderkompas.nl/financien-en-regelgeving/wet-en-regelgeving-bij-18>

5 <https://www.nibud.nl/beroepsmatig/jongeren-en-schulden>

We deden kwantitatief onderzoek naar de effectiviteit van deelname aan MoneyWays bij mbo-studenten. Honderddrieenveertig (143) mbo-studenten vulden een voor- en een nameting in. We analyseerden de effecten van MoneyWays op financiële zelfredzaamheid, financiële stress en de bespreekbaarheid van armoede en financiële problemen. Daarnaast deden we kwalitatief, verklarend onderzoek naar de werkzame bestanddelen van de interventie. Het kwalitatieve onderzoek bestond uit:

- Observaties in de klassen; interviews met docenten en studenten.
- Bestudering van het lesmateriaal en de handleiding bij MoneyWays.
- Focusgroepen met de peer educators, gemeenten en stakeholders uit het veld van jongeren en financiële hulpverlening.

1.3 MoneyWays

MoneyWays is een lesprogramma voor jongeren door jongeren. Het programma probeert jongeren meer geldbewust te maken en eventuele armoede in de klas bespreekbaar te maken. MoneyWays wordt landelijk georganiseerd en in diverse gemeenten in klassen uitgezet. De peer educators van MoneyWays willen met hun lessen en ervaringsverhalen het financiële bewustzijn bij voortgezet onderwijs (vo)- en mbo-studenten verhogen. In drie lessen delen de jonge rolmodellen persoonlijke ervaringen en kennis met de leerlingen in kwestie en gaan zij de dialoog aan met de jongeren. MoneyWays bestaat uit een serie van drie lessen die gedurende drie weken achter elkaar plaatsvinden. De volgende doelstellingen staan centraal tijdens de lessen:

- Jongeren inzicht geven in hun financiële gedrag en de consequenties hiervan.
- Jongeren bewust maken van het belang van financiële kennis en hun financiële kennis vergroten.
- Als ijsbreker fungeren: jongeren aanmoedigen om de sociaal emotionele kant van geld bespreekbaar maken.
- Jongeren stimuleren indien nodig hulp te zoeken en te bieden.

Nibud en het Verwey-Jonker Instituut deden van juli 2018 tot eind 2019 onderzoek naar de effecten van MoneyWays. We zijn Diversion, de bedenker en uitvoerder van MoneyWays erkentelijk dat we dit onderzoek hebben kunnen doen. Diversion heeft constructief met ons samengewerkt bij de werving van respondenten op mbo-scholen in dit onderzoek (zie Bijlage 1).

Het Verwey-Jonker Instituut en het Nibud verdeelden de taken. Het Nibud was verantwoordelijk voor de kwantitatieve dataverzameling en het Verwey-Jonker Instituut was verantwoordelijk voor het kwalitatieve onderzoeksdeel en voor het geheel. Onderzoekers van beide organisaties hebben gewerkt aan het eindrapport. Het Nibud verzorgde hoofdstuk 3 in deze eindrapportage; het Verwey-Jonker Instituut de rest. Gezamenlijk garanderen we de onafhankelijkheid van het onderzoek en van de totstandkoming van de conclusies. Het onderzoekswerk van beide instituten gebeurt altijd controleerbaar en naar wetenschappelijke standaarden. In dit project werden de effecten van deelname aan MoneyWays op een vooraf door ZonMw gegeven niveau -niveau 3 – gemeten en verklaard (zie verder Bijlage 1).

1.4 De onderzoeksvragen

De centrale vragen in het project luiden:

- In welk opzicht is het programma MoneyWays voor mbo-jongeren effectief in termen van vermindering van financiële stress en versterking van zelfredzaamheid?
- Wat zijn de werkzame bestanddelen van het lesprogramma in het kader van de preventie van schulden bij jongeren?

We hanteerden de volgende deelvragen:

1. Bevordert deelname aan de peer education-lessenreeks MoneyWays de financiële zelfredzaamheid van mbo-jongeren?
2. Vermindert deelname aan de peer education-lessenreeks MoneyWays de financiële stress van mbo-jongeren?
3. Bevordert deelname aan de peer education-lessenreeks MoneyWays de bespreekbaarheid van financiële problemen en vermindert deelname aan de lessenreeks de schaamte daarover bij mbo-jongeren?
4. Wat zijn de werkzame bestanddelen in de peer education-lessenreeks MoneyWays?
5. Wat zijn de mogelijkheden en onmogelijkheden bij peer education ter preventie van schulden?
6. Welke randvoorwaarden zijn essentieel om de effectiviteit van peer education ter preventie van schulden te vergroten?

Wij brengen de ervaringen, succesfactoren en knelpunten, de effecten en waar mogelijk de kosten van de interventie in kaart. Daarbij is speciale aandacht voor het werken met peer educators en voor de mbo-context. Wat is de meerwaarde van een interventie die werkt met (bijna) leeftijdsgenoten (18-27 jaar) en die bewust de ervaringsverhalen van de peer educators inzet in de les?

Naast dit eindrapport is er ook een samenvattende factsheet/handreiking.

1.5 Leeswijzer

Na deze inleiding beschrijven we in hoofdstuk 2 de lessenreeks MoneyWays en de manier waarop de peer educators worden geworven en getraind door Diversion. In hoofdstuk 3 worden de resultaten uit het kwantitatieve deelonderzoek belicht: op welke thema's kunnen we (op ZonMw-niveau 3) bij de mbo-studenten wel en geen effecten constateren van deelname aan MoneyWays? Vervolgens zijn in hoofdstuk 4 de succesfactoren en de kanttekeningen belicht van verschillende partijen. Met bijzondere aandacht voor de rol van de lessenreeks in het bredere veld van jongeren en preventie van financiële problemen. Tot slot, in hoofdstuk 5 vatten we de conclusies van de twee deelonderzoeken (effect-onderzoek en verklarend onderzoek) in het kader van de centrale onderzoeksvragen samen.

2 Wat is MoneyWays? Beschrijving van de interventie

2.1 Diversion en Moneyways

MoneyWays is een “armoede- en schuldenpreventieprogramma” dat ontwikkeld is door Diversion. Diversion is een organisatie die sinds 2003 werkt aan “*maatschappelijke uitdagingen die dagelijks de gemoederen in Nederland bezighouden*”. In projecten over mediawijsheid (Newsroom), psychische problemen (MIND young academy), en culturele, religieuze en seksuele diversiteit (Gelijk = gelijk), werkt Diversion aan maatschappelijke innovatie, oplossingen en het doorbreken van taboes. Diversion zet regelmatig de methode van *peer education* in rondom het doorbreken van taboes. Dat gebeurt ook in het programma. MoneyWays bestaat uit een landelijk lesprogramma dat beoogt om jongeren bewuster te maken van hun financiële verantwoordelijkheden en financieel zelfredzaam te maken.

MoneyWays heeft vier projectdoelstellingen:

- Jongeren inzicht geven in hun financiële gedrag en de consequenties hiervan.
- Jongeren bewust maken van het belang van financiële kennis en financiële kennis vergroten.
- Als ijsbreker fungeren: jongeren aanmoedigen om de sociaal emotionele kant van geld te bespreken.
- Jongeren stimuleren om indien nodig hulp te zoeken en te bieden.

Tijdens de lessen richt MoneyWays zich op verschillende aspecten van omgaan met geld om deze doelstellingen te kunnen behalen. Allereerst focust MoneyWays zich op kennisvermeerdering van jongeren. Jongeren blijken vaak weinig financiële kennis te hebben over schulden, armoede en eigen budget. Daarnaast richt MoneyWays zich op bewustwording van eigen financiële keuzes en toekomstige risico's (bijv. schulden). Ook wordt er aandacht besteedt aan de sociaal-emotionele kant van geld. Hierbij valt te denken aan verleidingen, groepsdruk, schaamte en de eigen financiële situatie.

De lessen van MoneyWays worden in het voortgezet onderwijs op verschillende schooltypen gegeven door heel Nederland. 60 procent van de lessen wordt gegeven op mbo-scholen. De overige 40 procent wordt gegeven op het voortgezet (vmbo, havo en vwo). In het schooljaar 2018-2019 ging het in totaal om 690 klassen in totaal. De lessenreeks bestaat uit drie lessen en wordt gegeven tijdens de lesuren van bijvoorbeeld economie of maatschappijleer, mentoruur, studieloopbaan begeleiding of burgerschaps-onderwijs. De lessen worden gegeven door peer educators. Dit zijn rolmodellen tussen de 18-27 jaar die laagdrempelig het gesprek over financiën aan kunnen gaan in de klas. Zij gebruiken hiervoor onder andere hun eigen ervaringen en financiële uitdagingen. In dit hoofdstuk gaan we verder in op de interventie en hoe deze georganiseerd is. Diversion werkt elke peer educator in, onder andere met een uitgebreide handleiding.⁶

2.2 MoneyWays: geldwijs in drie lessen

Het programma van MoneyWays bestaat uit drie lessen gegeven door peer educators van Diversion. Voorafgaand aan deze lessen is er een intakegesprek met de docent om te bespreken hoe de groep eruit ziet die de lessen gaat krijgen.

Les 1: 'Mijn budget'

Tijdens de eerste les staat de kennismaking tussen peer educators en de groep centraal. Deze les wordt gebruikt om een open en veilige sfeer te creëren en te introduceren waar de MoneyWays-lessen over zullen gaan. Daarnaast stimuleren de peer educators de leerlingen/studenten om na te denken over het onderwerp geld. De peer educators en de leerlingen/studenten maken samen een woordenweb. De peer educators gebruiken tijdens deze les hun eigen budgetplaatje om leerlingen/studenten te motiveren om na te

⁶ Moneyways. Handleiding voor peer educators. VMBO, HAVO/VWO & mbo. 2018-2018. Amsterdam: Diversion.

denken over hun budget en financiële keuzes. Leerlingen vullen bij wijze van opdracht een leskaart in met een begroting voor de peer educator - op basis van de beschrijving die peer educators geven van hun financiële situatie (inkomen en uitgaven).

Les 2: 'Keuzes maken'

Tijdens de tweede les worden de leerlingen/studenten meegenomen aan de hand van de verhalen van anderen. De peer educators delen een aantal casussen met de groep. Deze casussen komen uit de handleiding. De peer educators benoemen hierbij een aantal dilemma's en stimuleren de leerlingen/studenten kritisch na te denken over wat ze in zo een situatie zouden doen. Daarnaast deelt één van de peer educators zijn of haar persoonlijke verhaal dat betrekking heeft op financiën. Hiermee wordt er ook ingezoomd op de sociaal emotionele aspecten van geld, zoals schaamte, schulden, groepsdruk en verleidingen. Tijdens deze les hebben de peer educators het over hun eigen financiële struikelblokken en die van de leerlingen/studenten.

Les 3: '(Toekomst)visie'

Tijdens de derde les wordt er aandacht besteed aan thema's waar leerlingen/studenten graag meer informatie over willen hebben. Deze thema's hebben ze tijdens de eerste les aan kunnen geven op de leskaart. De leerlingen/studenten kunnen kiezen uit 6 thema's: *18, wat nu?, studiefinanciering, verzekeringen, schulden, belastingen en toeslagen en bijbaan & loonheffing*. Daarnaast besteden peer educators en leerlingen aandacht aan het ontstaan en voorkomen van schulden en de stress die schulden met zich mee kunnen brengen. De peer educators laten de leerlingen zien waar ze eventueel informatie kunnen vinden over verschillende geldthema's.

Kortom

De lessen richten zich dus op verschillende aspecten van financiën. MoneyWays probeert vooral om geldzaken bespreekbaar te maken en de dialoog rondom de sociaal-emotionele kant van geld te faciliteren. Door geldzaken te bespreken verwacht en hoopt Diversion dat jongeren ook eerder om hulp durven te vragen bij financiële zaken. Daarnaast krijgen de leerlingen/studenten tijdens de lessen veel informatie over inkomsten en uitgaven. Leerlingen/studenten worden gewezen op (verplichte) verzekeringen, maar ook op eventuele toeslagen die ze kunnen aanvragen. Op die manier wil MoneyWays dat jongeren beter zicht krijgen op welke financiële verantwoordelijkheden ze hebben en hoe ze hiermee om moeten gaan. Ook wordt er aandacht besteed aan het ontstaan van schulden en hoe je dit kunt voorkomen. Doordat leerlingen/studenten bijvoorbeeld oefenen met budgetteren en beter inzicht krijgen in wat bepaalde dingen kosten, kunnen ze vaak beter inschatten wat ze wel en niet kunnen uitgeven.⁷

2.3 Scholen werven en financiering

Scholen werven voor MoneyWays

MoneyWays komt jaarlijks op verschillende scholen om de lessen te verzorgen. In het schooljaar 2018-2019 zijn er in totaal 690 klassen bezocht, waarvan 60 procent op het mbo en 40 procent op het voortgezet onderwijs (vo). In Roosendaal ging het om 70 klassen (vo als mbo), in Utrecht om 27 klassen (mbo) en in Leiden om 54 klassen. Op het mbo worden de lessen aangeboden voor niveau 3 en 4, in leerjaar 1 en 2. Op het vo worden de lessen aangeboden voor alle niveaus (vmbo, havo, vwo) in de bovenbouw. De werving en

⁷ In 2016 evalueerde het Verwey-Jonker Instituut MoneyWays op drie elementen: effect op bewustwording van de eigen financiële situatie en risico's, effect op schaamte en openheid en de aansluiting van peer education bij het vraagstuk (Klooster, Van Dijk, Wróblewska & Chowdhury Barua, 2016). De onderzoekers concludeerden toen dat leerlingen bewuster omgingen met geld nadat ze lessenreeksen hadden gevolgd. Daarnaast werd de inzet van peer education breed gewaardeerd. Peer educators wisten de onderwerpen ook goed bespreekbaar te maken.

financiering vindt plaats op verschillende manieren. Diversion is voor het grootste deel zelf actief bezig met de werving van scholen. Hiervoor onderhouden ze contacten met scholen waar ze eerder zijn geweest, maar benaderen ze ook nieuwe scholen om opzoek te gaan naar een samenwerking. In sommige gevallen wordt Diversion ook zelf benaderd door scholen.

Financiering

Het lesprogramma MoneyWays brengt kosten met zich mee.

Een lessenreeks van MoneyWays kostte het afgelopen jaar per klas 1265 euro. Dit is een all-in prijs. Hier zitten de kosten voor werving, peer educators, nazorg, evaluatie met opdrachtgevers, materiaal en ontwikkeling in. Verzekeraars, gemeenten en fondsen maken de inzet van de peers in de lessenreeks financieel mogelijk. MoneyWays wordt momenteel in ongeveer 55 gemeenten aangeboden en op verschillende manieren gefinancierd. Er zijn 24 gemeenten echt verbonden aan MoneyWays. Dat betekent dat zij binnen hun gemeente de lessen financieren. Daarnaast werkt MoneyWays samen met (lokale) partijen, zoals lokale fondsen en banken die de lessen deels of volledig financieren. Ten slotte is er ook nog financiering van het ministerie van SZW. Deze financiering wordt vooral gebruikt voor scholen waar geen andere financiering mogelijk is. In sommige gevallen wordt het geld van SZW gebruikt om gemeenten korting te bieden. Scholen betalen nooit zelf voor de lessen.

We hebben onderzoek gedaan onder mbo-studenten in Leiden, Roosendaal en Utrecht. In Leiden en Roosendaal bekostigt de gemeente (samen met fondsen) de inzet van MoneyWays op scholen. In Utrecht doet verzekeringsmaatschappij A.S.R. dat. Gemeenten kiezen soms (ook) voor een andere interventie. In Leiden bijvoorbeeld werd op verschillende scholen 'Your message money' van Team Alert aangeboden. De gemeente Leiden ondersteunt veel verschillende interventies en projecten in het kader van de preventie van schulden. In Utrecht gaven gemeentebesturen de voorlich-

ting in het voortgezet onderwijs onder andere zelf. De gemeente Utrecht koerst naar aanleiding van een 'stadsgesprek' over armoede in de gemeente steeds meer op zo vroeg mogelijk signaleren en zo vroeg mogelijk activeren. Voor de gemeente Roosendaal is de ondersteuning van MoneyWays een belangrijk onderdeel van het armoedebeleid. In elke gemeente worden andere keuzes gemaakt.

Tabel 1: Financiering MoneyWays in Roosendaal, Leiden en Utrecht

Gemeente	Roosendaal	Leiden	Utrecht
Aantal klassen	70 (MBO & VO)	54 (MBO & VO)	27 (MBO)
Gemeente	Alle klassen	22 klassen	-
Partners/fondsen	-	Fonds 1818 (32 klassen)	A.S.R. Verzekeringen (22 klassen)
SZW	-	-	5 klassen

In de tabel is te zien hoe de financiering van MoneyWays eruit ziet in de gemeenten Roosendaal, Leiden en Utrecht.

2.4 De peer educators van MoneyWays

Diversion is een organisatie die zich inzet voor maatschappelijke innovatie. Ze ontwikkelen verschillende programma's die gericht zijn op het ontwikkelen van oplossingen voor complexe maatschappelijke vraagstukken om zowel mensen als organisaties weerbaar te maken. Diversion probeert dit te doen door gebruik te maken van een groot netwerk aan peer educators op verschillende projecten. Deze peer educators spelen een belangrijke rol in de uitvoering van verschillende programma's, maar worden door Diversion ook gezien als degenen die kennis op kunnen halen uit de klas, op het schoolplein en in de huiskamers. Via de peer educators krijgt Diversion inzicht in actuele trends en nieuwe ontwikkelingen die ze vervolgens weer tijdig op de agenda kunnen zetten.

Sinds 2003 specialiseert Diversion zich in peer education. Dat houdt in dat betrokken jongeren worden opgeleid om als peer educators (rolmodellen) maatschappelijke thema's bespreekbaar te maken bij andere jongeren. Hierbij gaat het vaak om moeilijke en soms zelfs controversiële onderwerpen zoals homofobie, antisemitisme, maar ook armoede en schulden en psychische problemen. Deze peer educators worden opgeleid binnen de zogenaamde PeerAcademy van Diversion. Ze krijgen trainingen om bekend te raken met de inhoud van de verschillende projecten en oefenen daarnaast met didactische vaardigheden. Daarnaast spelen de eigen ervaringen van peer educators een belangrijke rol. Peer educators wordt gevraagd om hun eigen succesverhalen en valkuilen te delen. Dit doen ze ook in de klas om met leerlingen/studenten in gesprek te gaan.

Diversion heeft in totaal ongeveer 120 peer educators in dienst, waarvan 70 peer educators actief zijn voor MoneyWays. De peer educators krijgen een uurloon van €10,86. Daarnaast krijgen ze hun reiskosten vergoed, een deel van hun reistijd en de voorbereidingstijd van de les.

2.5 Selectie, training en begeleiding van peer educators

De werving van peer educators vindt plaats via verschillende kanalen. Er wordt een wervingstekst gemaakt en geplaatst op de website van Diversion. Vervolgens wordt de vacature verspreid via bestaande netwerken, zoals sociale media. Er is bijvoorbeeld een Facebookgroep voor peer educators waar vacatures verspreid worden. Peer educators delen dit vaak ook in hun eigen netwerk. Ook zijn er contacten met onderwijsinstellingen (mbo, HBO en WO) die de vacature verspreiden onder hun studenten via portals. In sommige gevallen maken ze gebruik van jongerenorganisaties of maatschappelijke organisaties.

Er is in principe geen opleidingseis verbonden aan de functie van peer educators. De peer educators hebben verschillende opleidingsachtergronden en komen van zowel het mbo, HBO als WO. De peer educators hoeven geen student te zijn, maar wel voldoen aan het leeftijdscriterium van 18 tot 27 jaar. Daarnaast probeert Diversion een diverse pool aan peer educators te hebben door rekening te houden met de variatie in leeftijd, geslacht, etnisch-culturele achtergrond en opleidingsachtergrond. Dit helpt in de klas bij herkenning en identificeren tussen leerlingen/studenten en peer educators.

Vacature: Peer educator MoneyWays

Functie omschrijving

Wat doe je als je een verkeersboete niet kunt betalen? Of als je die geleende 50 euro van je vriend niet terug durft te vragen? En wat vergoedt een zorgverzekering eigenlijk? Durf jij met jongeren in gesprek te gaan over deze vragen? Mooi, want MoneyWays – hét armoede- en schuldenpreventie programma – is op zoek naar nieuwe peer educators. Naar jou dus.

Wacht, wat is een peer educator? Een maatschappelijk rolmodel (18-26 jaar) die met jongeren, in het klaslokaal, het gesprek aangaat over omgaan met geld. Door hierbij ook je eigen ervaring met geld te delen, moedig je jongeren aan om open te zijn over geldzaken. Zó zorg je ervoor dat jongeren, door heel Nederland, financieel bewust en weerbaar worden. Dit vinden wij erg belangrijk, want 1 op de 5 jongeren neemt grote financiële risico's. En praten over geld is lang niet voor iedereen makkelijk of vanzelfsprekend. Als je bijvoorbeeld thuis te maken hebt met schulden of armoede. Of als je (bijna) 18 bent en je je nog nooit hebt verdiept in zorgtoeslag of studiefinanciering. Als peer educator begrijp je dit als geen ander en wil je hier met jongeren over in gesprek.

Impact gemaakt? Ja, zeker. In 6 jaar tijd hebben we al 2000 klassen lesgegeven. Zijn 44.000 jongeren in gesprek gegaan over geld. Doen er jaarlijks honderden scholen door héél Nederland mee. En hebben in totaal 150 peer educators unieke werkervaring in het onderwijs opgedaan. Goed om te weten: vóórdat je voor de klas komt te staan, krijg je van ons een aantal MoneyWays-trainingen. Tijdens deze trainingen ontwikkel je vaardigheden, waardoor jij straks zelfverzekerd voor de klas staat.

Functie eisen

Dus, kort samengevat:

- Ben jij tussen de 18 en 26 jaar?
- Durf jij met jongeren dat stevige gesprek aan te gaan (ervaring is niet nodig)?
- Kun jij je tijd flexibel inzetten en ben je minimaal 1 dag per week beschikbaar?
- Kun je levelen met de doelgroep (14-19 jaar)?

Wat krijg jij van ons?

- Uiteraard een salaris, reiskostenvergoeding én reistijdvergoeding.
- De kans om jezelf te ontwikkelen tot een maatschappelijke leider in het onderwijs.
- Training en coaching.
- Ook al zit ons kantoor in Amsterdam, jij kunt gewoon in je eigen regio aan de slag.

Tijdens een groepsinterview met peer educators werden verschillende dingen genoemd als motivatie om te solliciteren op deze functie. De peer educators geven aan dat ze het leuk vinden dat het om een maatschappelijk relevant thema gaat en dat ze daar graag aan bijdragen. Ze vinden het belangrijk dat er aandacht is voor het thema en geven aan dat ze dit zelf gemist hebben toen zij te maken kregen met deze financiën. De jongeren vertellen daarnaast dat ze het leuk vinden om hun eigen ervaringen te delen en ervaringen van anderen te horen. Ook vinden peer educators het fijn dat ze betaald krijgen voor het geven van de lessen. De meeste peer educators zijn studenten en kunnen de inkomsten vaak goed gebruiken. De reiskosten- en reistijdvergoeding worden zeer gewaardeerd. Daardoor vinden de peer educators het niet erg om door het hele land te reizen.

Voor de sollicitatie moeten de jongeren meestal een CV opsturen en zichzelf kort voorstellen in een filmpje. De sollicitatieprocedure wordt vervolgd met een sollicitatie en een dag waarop de peer educators een training krijgen. Tijdens de selectie kijkt Diversion vooral naar in hoeverre sollicitanten in staat zijn aan te sluiten op de leefwereld van de jongeren. Daarnaast vindt Diversion het belangrijk dat peer educators over sociale vaardigheden beschikken en zich kwetsbaar durven op te stellen. Persoonlijke ervaring durven delen als peer educators is een van de belangrijkste elementen van MoneyWays en wordt gezien als een waardevolle manier om in gesprek te gaan met jongeren in de klas. Het gaat vooral om de sociaal-emotionele kant van geld en hierover durven te praten. Didactische vaardigheden zijn ook belangrijk, maar worden vooral gezien als iets wat je kan leren.

Zoals hierboven aangeven, krijgen de peer educators na de sollicitatie een training die een dag duurt. Tijdens deze training worden de peer educators klaargestoomd om voor de klas te staan. Deze training is zowel inhoudelijk als didactisch. Tijdens de training lopen de peer educators onder begeleiding alle lessen door. Daarnaast werken ze tijdens de trai-

ning aan hun persoonlijke verhaal en krijgen ze feedback op hoe ze hun verhaal het beste kunnen presenteren. De peer educators gebruiken hun persoonlijke verhaal vervolgens tijdens de lessen. MoneyWays heeft een *Peer Educator handleiding* ontwikkeld waarin het project wordt toegelicht en de kaders wordt geschetst per les. In de handleiding staat per les elk onderdeel uitgewerkt. De *Peer Educator handleiding* wordt jaarlijks vernieuwd op basis van de veranderingen in bedragen (bijv. in de toeslagen, zoals zorgtoeslag) en op basis van wat peer educators ophalen tijdens de lessen. Soms voegt Diversion ook nieuwe werkvormen en competenties toe en recentelijk is er meer aandacht gekomen voor het betrekken van ouders. Tijdens de training maken de peer educators zelf ook de opdrachten die bij de lessen horen. Naast de handleiding is er een leskaart voor de leerlingen. Deze leskaart wordt gebruikt als naambordje en er staan een aantal korte opdrachten op die onderdeel zijn van de lessenreeks. Het trainen en opleiden van de peer educators ziet Diversion mede als een vorm van maatschappelijk leiderschap ontwikkelen.

Nadat de peer educators de training hebben gehad, kunnen ze zich online opgeven om een lessenreeks te geven op een school. De peer educators staan in principe altijd met z'n tweeën voor de klas. Meestal is dit een combinatie van een ervaren en onervaren peer educator. Bij voorkeur zijn het dezelfde peer educators die de hele reeks verzorgen voor dezelfde klas. Bij uitval door bijvoorbeeld ziekte wordt er iemand opgeroepen om in te vallen.

Begeleiding van de peer educators

Diversion vindt het belangrijk dat de peer educators nauw betrokken zijn bij Diversion en investeert in een persoonlijke relatie met elke peer educator. De begeleiding van de peer educators bestaat uit verschillende elementen. De peer educators krijgen naast de standaard training wanneer ze worden aangenomen, jaarlijks een extra training zodat ze op hoogte zijn van nieuwe ontwikkelingen en de wijzigingen in de handleiding (de handleiding wordt jaarlijks, gedurende de zomer, vernieuwd).

De peer educators krijgen voorafgaand aan de les altijd een mail met informatie over de groep. Deze informatie wordt door de projectleden verzameld tijdens een telefonische intake voorafgaand aan de lessenreeks. Tijdens de intake haalt Diversion alvast bij de docent informatie op over de groep. Hierbij gaat het om de samenstelling van de groep, zoals leeftijd, geslacht, SES en opleiding. Daarnaast wordt er ook gevraagd naar hoe het gesteld is met de financiële kennis en het bewustzijn van leerlingen/studenten. Relevante thema's die spelen in de klas worden dan vaak ook genoemd. Van deze intake wordt een verslagje gemaakt, zodat peer educators voor de les al wat achtergrondinformatie hebben over de groep en hierop kunnen inzetten gedurende de lessenreeks.

Alle lessen die de peer educators geven worden geëvalueerd met een online evaluatieformulier. In het formulier worden de lessen per onderdeel geëvalueerd en wordt er gevraagd naar wat er goed en minder goed is gegaan. Daarnaast wordt er gevraagd naar hoe de groep gereageerd heeft op onderdelen uit de les. Hierbij wordt er ook gevraagd om specifieke voorbeelden en quotes. Hier gaat het bijvoorbeeld om leerlingen die emotioneel reageren. Dit formulier biedt ook de ruimte om aan te geven of er bepaalde uitdagingen waren die de peer educators graag willen bespreken. Diversion belt de peer educators meestal de zelfde dag nog na om de les na te bespreken. Daarnaast gaan de projectleden van MoneyWays regelmatig op lesbezoek. Door middel van de lesobservaties kunnen peer educators persoonlijke feedback en begeleiding krijgen. Er is ook een zogenaamde Peer telefoon. De peer telefoon wordt door Diversion gebruikt als een laagdrempelige manier om te communiceren met peer educators. Korte vragen kunnen door peer educators en Diversion zelf via WhatsApp gesteld worden. Bijvoorbeeld, om beschikbaarheid door te geven voor een lessenreeks waar vervanging voor nodig is om (bel)afspraken te plannen. Diversion merkt dat peer educators hier sneller op reageren dan mail. Het is voor peer educators ook makkelijker om via WhatsApp te communiceren dan te bellen, omdat ze niet altijd in de gelegenheid zijn om te bellen (bijv. omdat ze in de les zitten).

2.6 De organisatie en coördinatie van de lessen

De lessen van MoneyWays worden landelijke gecoördineerd vanuit het hoofdkantoor van Diversion in Amsterdam. Er zijn binnen Diversion zes medewerkers en twee stagiairs werkzaam. Van de medewerkers is er één projectleider en de rest is projectmedewerker. Elke projectlid is verantwoordelijk voor het onderhouden van de contacten met een aantal gemeenten, partners en scholen. Daarnaast gaat iedereen langs op scholen voor lesbezoeken om peer educators feedback te geven. Waar nodig, bellen ze peer educators na om lessen na te bespreken. Op basis van eigen interesses houden de medewerkers van MoneyWays zich bezig met andere taken, zoals het curriculum, communicatie of juist peer educators. Er is één stagiair en één medewerker verantwoordelijk voor het onderhouden van de contacten met peer educators. Zij zorgen ook voor de matching en dat peer educators ingedeeld worden bij de geplande lessen. Daarnaast denken zij na over de training voor peer educators.

De achtergrond en ervaring van de medewerkers verschilt, maar er zijn een aantal competenties die belangrijk worden geacht voor het draaien van een programma als MoneyWays op landelijk niveau. Allereerst worden de sociale vaardigheden belangrijk geacht om contacten te leggen met zowel scholen, als gemeenten, partners en peer educators. Het is van belang om vlot te kunnen zijn en kansen te vinden om MoneyWays aan te bieden bij verschillende partijen. Tegelijkertijd moet je als medewerker van MoneyWays flexibel zijn en goed kunnen meebewegen met zowel docenten als peer educators. Vooral omdat er in het onderwijs regelmatige onverwachte dingen gebeuren in bijvoorbeeld de roosters. Dan moet je snel kunnen schakelen en waar nodig voor alternatieven zorgen. Die onverwachte wijzigingen kunnen er in sommige gevallen ook voor zorgen dat bepaalde doelen niet bereikt worden. Denk aan afspraken met opdrachtgevers of financiers om een bepaalde aantal klassen te voorzien van lessen. Wanneer dit door omstandigheden niet lukt, moet je dat goed kunnen uitleggen. Bijvoorbeeld door tussenkomst van stageperiodes en toetsweken.

Daarnaast vraagt de grootschaligheid van MoneyWays om goede administratieve en organisatie vaardigheden. Voor alle lessen moet er bij de planning rekening gehouden worden met scholen en beschikbare peer educators. Door de hoeveelheid aan betrokken scholen, docenten en peer educators moet er strak gepland worden en moeten de projectleden van MoneyWays ten aller tijde scherp blijven op de details.

Dit hoofdstuk heeft een uitgebreide beschrijving gegeven van de lessenreeks van Moneyways en inzichtelijk gemaakt hoe MoneyWays georganiseerd en uitgevoerd wordt. In het volgende hoofdstuk worden de resultaten gepresenteerd van het kwantitatieve onderzoek naar de effecten van deelname aan MoneyWays op de mbo-studenten in Leiden, Utrecht en Roosendaal.

3 Effecten van MoneyWays: bevindingen kwantitatief onderzoek

In dit kwantitatieve hoofdstuk worden de eerste drie deelvragen beantwoord.

De eerste vraag is of de mbo-studenten na het volgen van de MoneyWays lessen financieel zelfredzamer zijn. Financiële zelfredzaamheid is hier gedefinieerd op basis van de Nibud competenties (Nibud, 2012)⁸.

De tweede vraag is of de mbo-studenten na het volgen van de MoneyWays lessen minder financiële stress ervaren.

De derde vraag is of het volgen van de MoneyWays lessen het bespreken van financiën en een positief invloed op schaamte over geldproblemen heeft?

Om een effectmeting te kunnen doen is een voor- en nameting gedaan bij de deelnemende mbo-studenten in Leiden, Roosendaal en Utrecht. De voormeting is gedaan een week voorafgaand aan de start van het MoneyWays programma en de nameting na twee weken (met een tweetal herhalingsverzoeken). Om een effect te kunnen meten waren de gestelde vragen in de voor- en nameting dezelfde. De tijdsperiode tussen de metingen was tussen de 5 en 8 weken. De respondenten kregen hiervoor een uitnodigingsmail en twee reminder e-mails. Ruim 1.000 zijn begonnen met de voormeting maar hebben niet allemaal de vragenlijst afgerond. In totaal hebben 634 mbo-studenten de voormeting volledig ingevuld, daarvan zijn 491 mbo-studenten niet doorgegaan met de nameting. Uiteindelijk hebben 143 mbo-studenten beide metingen ingevuld.

Naast de effectmeting op de drie hierboven genoemde onderdelen is er in dit hoofdstuk ook een non-response analyse opgenomen (paragraaf 3.3) en een beschrijving van de groep scholieren die deelnam aan T0: via de rechte tellingen uit de voormeting. Met die beschrijving geven we, aanvullend op de effectmeting, een indruk van de uitgangspositie van de mbo-studenten als het gaat om financiële zelfredzaamheid en financiële stress. Ook kunnen we inzicht geven in (andere) achtergrondkenmerken van de mbo-groep die MoneyWays krijgt aangeboden. Voor de werving van de respondenten voor dit effectonderzoek zie verder bijlage I.

In dit hoofdstuk wordt gesproken over significante verschillen. Als significant verschil hebben wij verschillen gedefinieerd die met een statistische test een niveau van $p=0.05$ hebben. Bij verschillen die significant zijn gaan wij ervan uit dat deze niet op toeval zijn berust. Vaak zijn er ook andere verschillen in de percentages van voor- en nameting te zien. Als deze niet verder zijn benoemd, zijn deze verschillen waarschijnlijk toevallig en zijn, zo gezien, geen verschillen.

3.1 Financiële zelfredzaamheid en operationalisering competenties

Om het concept van financiële zelfredzaamheid te kunnen vertalen naar een vragenlijst is het nodig dit concept te definiëren en in kleinere delen op te splitsen. Hiervoor gebruiken wij de Nibud competenties zoals in 2012 geformuleerd (Nibud, 2012). Volgens de Nibud competenties is een persoon financieel zelfredzaam wanneer hij of zij weloverwogen (financiële) keuzes maakt, zodanig dat de eigen financiën in balans zijn op zowel korte als op lange termijn. Dit betekent ook dat deze persoon weet wanneer het belangrijk is om hulp in te schakelen. Om financieel redzaam te zijn heeft iemand dus bepaalde kennis en vaardigheden nodig. Deze worden beschreven in de Nibud competenties.

⁸ Voor dit onderzoek gebruiken wij de Nibud-competenties uit het jaar 2012. Sinds 2018 bestaat er een hernieuwde versie van de competenties. In de vernieuwing is ingegaan op de veranderingen van de samenleving. Zoals dat bepaalde digitale vaardigheden steeds belangrijker worden. Ook zijn de nieuwe leerdoelen van financiële zelfredzaamheid naar financiële redzaamheid aangepast. Bij zelfredzaamheid werd ervan uitgegaan dat iemand alles zelf moest kunnen. Bij financiële redzaam zijn betekent dat je niet alles zelf hoeft te kunnen maar wel moet weten wanneer en bij wie je hulp kan vinden.

Het Nibud onderscheidt in dit kader vijf competenties:

- In kaart brengen
- Verantwoord besteden
- Vooruitkijken
- Bewust financiële producten kiezen
- Over voldoende kennis beschikken.

Onder de eerste competentie “in kaart brengen” valt het beschikken over een overzicht dat inzicht geeft in de mogelijkheden om de eigen financiën in balans te houden. Voorbeelden hiervoor zijn een inkomen te generen, toeslagen aanvragen, de eigen administratie op orde hebben, en overzicht te houden over inkomsten en uitgaven.

De tweede competentie is “verantwoord besteden”. Hieronder wordt verstaan dat mbo-student zijn inkomsten zodanig besteedt dat de eigen financiën op de korte termijn in balans zijn. Een voorbeeld hiervan is dat iemand zijn betalingsverplichtingen nakomt, prioriteiten kan aanbrengen aan de eigen bestedingen en een overzicht kan maken van betalingsachterstanden, maar ook het weerbaar zijn tegenover reclame of sociale druk.

De derde competentie is “vooruit kijken”. Dit betekent dat de mbo-student zich realiseert dat wensen en gebeurtenissen op de middellange en de lange termijn financiële gevolgen hebben en deze op zijn huidige bestedingen afstemt. Voorbeelden zijn te beschikken over een positief eigen vermogen voor (geplande en ongeplande) hoge uitgaven en maatregelen te treffen om een (mogelijke) terugval in het inkomen in de toekomst te kunnen opvangen.

De vierde competentie is “bewust financiële producten kiezen”. De mbo-student kiest financiële producten op basis van budgettaire overwegingen en passend bij zijn persoonlijke huishoudsituatie. Voorbeelden hiervan zijn het rendement en risico van verschillende typen financiële producten tegen elkaar af te wegen of financiële producten beoordelen op kosten, rendement, looptijd en voorwaarden.

De vijfde competentie is “over voldoende kennis beschikken”. Hieronder valt dat de mbo-student over alle relevante kennis beschikt om de eigen huishoudfinanciën op de korte, middellange en de lange termijn in balans te brengen en te houden. Een voorbeeld hiervan is het raadplegen van informatiebronnen over financiële onderwerpen, de benodigde berekeningen maken voor het beheer van de huishoudfinanciën, beoordelen wat de eigen rechten en plichten als consument zijn en weten waar/bij wie je hulp kan vinden.

Voor elke van deze vijf competenties zijn er op kwantitatieve wijze vragen gesteld aan de mbo-studenten die MoneyWays gingen volgen en hebben gevolgd.

3.2 Financiële stress en bespreekbaarheid van geldproblemen

In dit onderzoek is ten tweede gemeten welke mate van financiële stress de studenten ervaren en of deelname aan de interventie MoneyWays de financiële stress van de mbo-studenten vermindert. Het gaat hier om het gevoel van stress en dat is persoonsafhankelijk. Op een moment dat één persoon financiële stress ervaart hoeft dat voor een andere persoon die in dezelfde omstandigheid is niet zo te zijn. Het is subjectief. Hier is gekozen om de korte schaal van de “Psychological Inventory of Financial Scarcity (PIFS)” te gebruiken. De schaal bestaat uit items over geld tekort, piekeren, korte termijn gerichtheid en controle.

Bespreken van financiën en schaamte over geldproblemen

Een belangrijk doel van het MoneyWays programma is het bespreekbaar maken van financiën en het doorbreken van schaamte over geldproblemen. Over dit laatste onderwerp is nauwelijks ander onderzoek beschikbaar, al helemaal niet onder deze doelgroep van mbo-studenten. Daarom en op verzoek van Diversion, de uitvoerder van MoneyWays, hebben we er in dit onderzoek enkele vragen over opgenomen in de vragenlijst.

3.3 Respons en non-response analyse

Een non-response analyse is gedaan om te weten te komen of de groep respondenten die alléén de voormeting heeft ingevuld, verschilt met de groep respondenten die ook de nameting heeft ingevuld. Om dit te doen is ingezoomd op de volgende achtergrondvariabelen: geslacht, leeftijd en woonsituatie. Omdat het in het onderzoek gaat om financiële zelfredzaamheid en stress, is een non-response ook op een aantal inhoudelijke variabelen uitgevoerd. In totaal hebben 634 studenten de voormeting volledig ingevuld (ruim 1.000 zijn begonnen maar hebben de vragenlijst niet afgerond). Van deze mbo-studenten hebben 143 studenten ook de nameting ingevuld. 491 van de studenten hebben alleen de voormeting ingevuld. Hieronder is beschreven of deze twee laatste groepen van elkaar verschillen.

Achtergrondvariabelen

Er zijn geen significante verschillen tussen de groepen in woonsituatie en leeftijd. Rond 95 procent van de mbo-studenten woont thuis en rond de helft is boven de 18 jaar oud. Wel verschillen de respons en de non-respons significant naar geslacht. Zoals te zien in tabel 1 zijn mannen vaker gestopt na de voormeting en hebben de nameting niet meer ingevuld.

Tabel 2: Non-response analyse geslacht

	Alleen voormeting ingevuld (n=491, in %)	Voor- en nameting ingevuld (n=143, in %)
Man	59	43
Vrouw	41	57

Financiële zelfredzaamheid en financiële stress

Verder is gekeken of er significante verschillen tussen de groepen zitten als het gaat om financiële zelfredzaamheid. Hiervoor hebben wij voor alle 5 soorten competenties vragen gekozen. Conclusie is dat er geen significante verschillen tussen beide groepen te zien is.

De volgende vragen waarop dit is onderzocht, zijn:

- hoeveel studenten zorgtoeslag krijgen
- hoe zij de administratie bijhouden
- hoe vaak zij het saldo checken
- hoe vaak zij rood staan
- of zij sparen
- of zij een zorgverzekering hebben
- hoe vaak zij geld lenen
- hulpbehoefte

Ook zijn er significante verschillen tussen de groepen wat betreft financiële stress en het bespreken van financiën en schaamte. Hiervoor is gekeken naar:

- financiële stress schaal
- hoe vaak studenten geldzaken met vrienden bespreken
- schaamte over geldproblemen

Voor deze variabelen zijn er geen verschillen tussen de groep die de nameting ook heeft ingevuld en diegenen die dat niet hebben gedaan. Daarom kunnen wij ervan uitgaan dat de antwoorden die de mbo-studenten in de voormeting (diegenen die ook de nameting hebben ingevuld) hebben gegeven ook voor de grotere groep (iedereen die de voormeting heeft ingevuld) gelden. Hierdoor kunnen we vanuit de voormeting een indruk geven hoe het staat met de jongeren op mbo-scholen die door MoneyWays worden bereikt en deze meting hebben ingevuld.

Leeftijd van de respons

De gemiddelde leeftijd in de voor- en nameting is 18 jaar. De jongste student is 16 jaar oud, de oudste is 29 jaar oud. In de nameting zijn er significant meer studenten 18 jaar of ouder dan in de voormeting (zie tabel). Omdat er enkele weken tussen de voor- en nameting zitten zijn sommige studenten in deze tijd 18 jaar oud geworden. De woonsituatie van de studenten is niet significant veranderd.

Tabel 3: Achtergrondvariabelen (n=143)

Leeftijd	Voormeting (in %)	Nameting (in %)
Onder 18 jaar	48	42
18 jaar en ouder	52	58
Woonsituatie		
Thuiswonend	94	94
Uitwonend	4	4
Anders	2	2

18-plus/18-min in de voormeting

Omdat in de huidige tijd 18 jaar de leeftijd is waarop er qua financiële verantwoordelijkheid veel verandert voor de jongeren en omdat MoneyWays daar in de programma op in gaat, hebben we de verschillen tussen 18-plussers en 18-minners in de voormeting op een rijtje gezet.

Het volgende is daarbij te zien:

- de mbo-studenten boven de 18 jaar hebben vaker 1 of 2 keer een rekening niet op tijd betaald (19% tegen 4%), de 18-minners hebben vaker nog nooit een rekening te laat betaald 93% tegen 76%.

- de 18-minners hebben vaker nog nooit rood gestaan (93% tegen 79%).
- 18-plussers hebben vaker behoefte aan hulp op het gebied van geldzaken (21% tegen 4%).
- 18-plussers weten vaker dat zij een zorgverzekering hebben (97%) tegen 71% van de groep onder de 18 jaar; de groep onder 18 jaar weet vaker niet of ze een zorgverzekering hebben (18%) tegen 3% van de 18-plussers.
- 18-plussers hebben vaker hulp gezocht bij de ouders (53% tegen 32%) en/of bij vrienden (13% tegen 3%).
- 18-minners hebben vaker nog nooit hulp gezocht 66% tegen 35%; als zij financiële problemen zouden hebben, zouden 18-minners dat vaker met de ouders bespreken (94 tegen 77%).

Geslacht in de voor- en de nameting

Voor de mbo-studenten die de voor- en de nameting invulden zien we de volgende verschillen naar geslacht:

- Vrouwelijke mbo-studenten krijgen/zeggen vaker zorgtoeslag te krijgen (95% tegen 79% mannen).
- Mannelijke mbo-studenten scoren hoger (zijn het er vaker mee eens) op groepsdruk items "Ik koop vaak dingen omdat anderen het ook hebben" en "Als mijn vrienden een nieuwe gadget hebben wil ik het ook".

3.4 Bevorderen financiële zelfredzaamheid: in kaart brengen

Zorg- en huurtoeslag

Wij hebben aan de mbo-studenten van 18 jaar of ouder gevraagd of zij zorgtoeslag ontvangen. Rond 90 procent van de mbo-studenten ontvangt zorgtoeslag. Er is een lichte stijging te zien als wij voor- en nameting vergelijken, deze is echter niet significant. Een mogelijke reden is een *ceiling-effect*. Als al bijna 90 procent van de mbo-studenten in de voormeting zorgtoeslag ontvangen is er weinig ruimte naar boven.

Tabel 4: Ontvangen van zorgtoeslag (n=75)

	Voormeting (in %)	Nameting (in %)
Ja	88	93
Nee	5	5
Weet ik niet	7	2

Hetzelfde geldt voor de huurtoeslag. Ook hier is een lichte stijging te zien. Echter hebben maar een beperkt aantal mbo-studenten aangegeven in een huurwoning te wonen en zo huurtoeslag te kunnen ontvangen, waardoor de stijging niet significant is. De overgrote deel van de mbo-studenten woont nog bij de ouders.

Voor zorg- en huurtoeslag zijn er vragen gesteld over de reden waarom ze geen toeslag krijgen. Omdat bijna niemand in deze beide groepen valt, zijn hierop geen resultaten en hierover geen uitspraken te doen.

Administratie

De studenten is ook gevraagd in hoeverre zij belangrijke documenten bewaren. Ook hier zijn er geen significante verschillen tussen de voor- en nameting. Rond 75 procent van de mbo-studenten bewaart de documenten zelf, van iets meer dan 20 procent bewaren de ouders de documenten. Als wij kijken naar alle Nederlanders vanaf 18 jaar, dan ruimt 73 procent alles geordend op (Van der Schors, Crijnen, & Schonewille, 2019). Voor de mbo-studenten die de vragenlijst hebben ingevuld geldt dan ook een vergelijkbare uitkomst.

Tabel 5: Het bewaren van belangrijke documenten (n=143)

	Voormeting (in %)	Nameting (in %)
Ik ruim alles geordend op	40	42
Ik bewaar alles, maar niet geordend	36	32
Ik bewaar deze niet	-	-
Mijn ouders bewaren mijn belangrijkste documenten voor mij	22	25
Weet ik niet	1	1

Aan diegenen die de documenten bewaren maar deze niet geordend hebben is gevraagd of zij documenten nog wel kunnen terugvinden als zij die nodig hebben. De meerderheid van de mbo-studenten kan dat wel.

Tabel 6: Documenten terugvinden⁹

	Voormeting (in=52, n %)	Nameting (n=46, in %)
Ja	64	70
Nee	36	30

De mbo-studenten is ook gevraagd hoe vaak zij hun saldo bekijken. Het Nibud adviseert minst één keer per week naar de saldo te kijken. Rond 80 procent van de mbo-studenten doet dit minimaal één keer per week of iedere dag. Dit is vergelijkbaar met de Nederlandse bevolking zie Geldzaken in de Praktijk (Van der Schors, Crijnen, & Schonewille, 2019). Hier bekijkt 82 procent minimaal één keer per week zijn/haar banksaldo.

⁹ Getest met McNemar test.

Tabel 7: Saldo bekijken (n=143)

	Voormeting (in %)	Nameting (in %)
Iedere dag	42	36
Minimaal 1x per week	39	45
Minimaal 1x per 2 weken	9	6
Minimaal 1x per maand	5	8
Minder dan 1x per maand	1	1
(Bijna) nooit	3	1
(Bijna) nooit, want mijn ouders bekijken mijn banksaldo voor mij	1	1
Ik heb geen eigen bankrekening	1	1

Rond 60 procent van de mbo-studenten controleert vaak of altijd of de rekeningen kloppen. Rond 20 procent doet dit soms en een nog ongeveer 20 procent doet dit nooit of zelden. Er zijn geen significante verschillen tussen voor- en nameting.

Tabel 8: Stelling: Ik controleer of de rekeningen kloppen. (n=143)

	Voormeting (in %)	Nameting (in %)
Nooit/zelden	15	20
Soms	22	22
Vaak/altijd	62	58

90 procent van de mbo-studenten betaalt de rekeningen op tijd. Ook hier zien wij geen significante verschillen tussen voor- en nameting.

Samenvattend

Voor de competentie 1 “in kaart brengen” zien wij geen significante verschillen tussen de voor- en nameting. Mogelijke redenen geven wij later in dit hoofdstuk.

Tabel 9: Stelling: Ik betaal mijn rekeningen op tijd. (n=143)

	Voormeting (in %)	Nameting (in %)
Nooit/zelden	3	3
Soms	6	6
Vaak/altijd	91	91

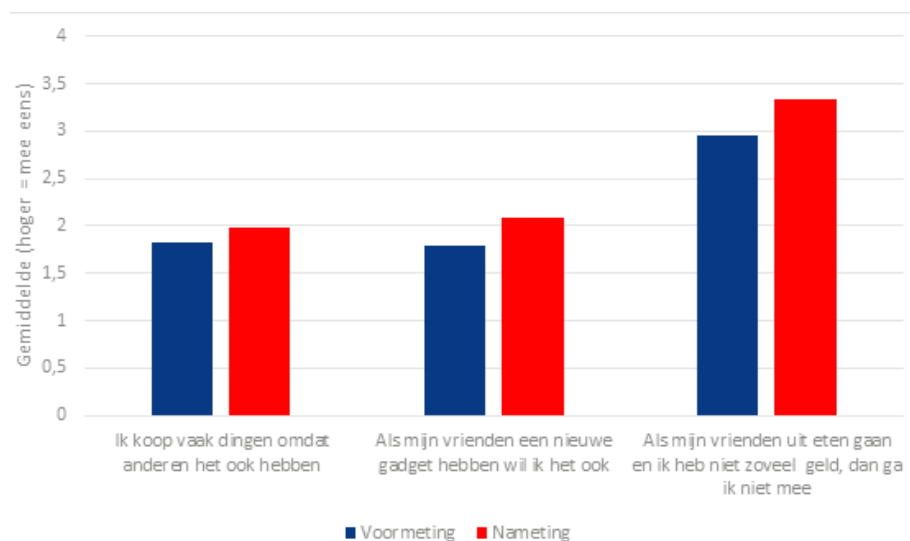
3.5 Bevorderen financiële zelfredzaamheid: verantwoord besteden

Sociale druk

De meeste mbo-studenten kopen *niet vaak* dingen met als reden dat anderen het ook hebben of willen een gadget als vrienden die ook hebben. Wel zien wij dat zij dit significant vaker aangeven in de nameting. Mogelijk dat de MoneyWays lessen voor meer bewustwording zorgen zodat de mbo-studenten dit gedrag meer vertonen na de lessen. Ook gaan de mbo-studenten na de lessen significant minder vaak mee uit eten met vrienden als zij niet zo veel geld hebben.

Tabel 10: Stellingen over sociale druk (n=143)

	(Helemaal) oneens (in%)		Niet eens, niet oneens (in%)		(Helemaal) eens (in%)	
	Voor-	Nameting	Voor-	Nameting	Voor-	Nameting
Ik koop vaak dingen omdat anderen het ook hebben	80	74	17	21	4	5
Als mijn vrienden een nieuwe gadget hebben wil ik het ook	81	64	15	29	4	7
Als mijn vrienden uit eten gaan en ik heb niet zo veel geld, dan ga ik niet mee	36	21	29	29	36	50

Rekeningen te laat betaald

De meeste mbo-studenten hebben in de afgelopen 3 maanden geen rekening te laat betaald. Het vergelijken van voor- en nameting is hier minder zinvol omdat de metingen binnen zes tot negen weken zijn uitgevoerd. Hierdoor spreken wij in de nameting nog deels over dezelfde periode. Rekeningen die voor de MoneyWays lessen niet waren betaald kunnen dus ook in de nameting nog meetellen.

Tabel 11: Te laat betaalde rekeningen in de afgelopen 3 maanden (n=143)

	Voormeting (in %)	Nameting (in %)
Ja, meerdere rekeningen	4	3
Ja, 1 of 2 keer	12	16
Nee	84	81

De mbo-studenten, die minst één keer een rekening in de afgelopen 3 maanden niet hebben betaald is gevraagd hoe hoog de betalingsachterstanden op dit moment zijn. De uitkomsten staan in tabel 11. Het aantal is afgenomen maar omdat de N erg klein is, is over dit verschil niets te zeggen. Over het verschil in hoogte is ook niets te zeggen gezien het klein aantal respondenten. Een deel van de betalingsachterstanden lijkt al weer opgelost.

Tabel 12: Betalingsachterstanden

	Voormeting (n=23, in %)	Nameting (n=27, in %)
Ik heb op dit moment geen betalingsachterstanden	30	44
Minder dan 50 €	17	-
50 tot 100 €	4	4
100 tot 250 €	9	19
250 tot 500 €	9	7
500 tot 1.000 €	4	11
1.000 tot 2.500 €	-	4
2.500 tot 5.000 €	-	4
5000 tot 10.000 €	-	-
10.000 tot 25.000 €	-	-
Meer dan 25.000 €	-	-
Weet ik niet	4	-
Wil ik niet zeggen	-	7

Rood staan

Meer dan 90 procent van de mbo-studenten staat nooit rood. Zowel in de voor- als in de nameting is dit een hoog percentage. Voor roodstand geldt mogelijk hetzelfde als de argumentatie bij de betalingsachterstanden. De periode is te kort waarover de 'altijd/vaak' of de 'soms' uitspraak anders kan zijn.

Tabel 13: Sta je wel eens rood (n=143)

	Voormeting (in %)	Nameting (in %)
Altijd/vaak	3	1
Soms	4	3
Zelden/nooit	93	96

Samenvattend

Voor de competentie 2 "verantwoord besteden" zien wij enkele significante verschillen tussen de voor- en nameting. De mbo-studenten geven in de nameting significant vaker aan dingen te kopen met als reden dat anderen het ook hebben.

Ook geven zij significant vaker aan een gadget te willen als vrienden dat ook hebben. Deze bevindingen kunnen met meer bewustwording te maken hebben. Verder geven de mbo-studenten na de MoneyWays lessen aan significant minder vaak mee uit eten met vrienden als zij niet zo veel geld hebben.

3.6 Financiële zelfredzaamheid: vooruit kijken

Rond de helft van de mbo-studenten spaart voor zichzelf én hebben ouders die voor ze sparen. Rond 40 procent spaart alleen zelf. Een klein gedeelte van de mbo-studenten spaart niet. Wij hebben aan deze groep gevraagd waarom zij niet sparen. Het meest genoemde antwoord was dat het ze niet lukt. Zij geven te makkelijk geld uit. De tweede meeste reden is dat zij te weinig geld hebben om te kunnen sparen.

Tabel 14: Sparen (n=143)

	Voormeting (in %)	Nameting (in %)
Ik spaar zelf en mijn ouder(s) of anderen sparen ook voor mij	52	46
Ik spaar alleen zelf	39	41
Alleen mijn ouder(s) of anderen sparen voor mij	6	7
Ik spaar niet zelf en anderen sparen ook niet voor mij	4	7

Verder hebben wij het spaargedrag uitgevraagd aan de hand van stellingen. Deze stellingen hebben wij samengevat in een spaar-schaal en de gemiddelden van de voor- en nameting vergeleken. Er zijn geen significante verschillen. De stellingen en uitslagen uit de voormeting staan in tabel 14.

Tabel 15: Stellingen over sparen (voormeting) (n=143)

	(Helemaal) oneens (in %)	Niet eens, niet oneens (in %)	(Helemaal) eens (in %)
Als ik geld heb, geef ik het direct uit	58	35	7
Ik vind het moeilijk om te sparen	52	22	27
Ik vind het belangrijk om te sparen, zodat ik geld achter de hand heb	3	12	85
Ik kom vaak in de verleiding om dingen te kopen	22	30	48

De meeste mbo-studenten weten dat zij een zorgverzekering hebben. Rond 10 procent weet het niet en een aantal mbo-studenten denkt dat zij geen zorgverzekering hebben. Omdat een zorgverzekering in Nederland verplicht is, is het goed mogelijk dat zij die wel hebben maar dat niet weten. Dat zou vaker gelden voor de mbo-studenten onder 18 jaar die bij de ouders zijn meeverzekerd. 14 mbo-studenten hebben aangegeven niet te weten of zij een zorgverzekering hebben. Hiervan zijn 86 procent onder de 18 jaar.

Tabel 16: Hebben van een zorgverzekering (n=143)

	Voormeting (in %)	Nameting (in %)
Ja, ik heb een zorgverzekering	85	80
Nee, ik heb geen zorgverzekering	6	9
Weet ik niet	10	11

Aan de mbo-studenten, die weten dat zij een zorgverzekering hebben, is gevraagd wie deze heeft afgesloten. 60 procent heeft dat (in de voormeting) zelf gedaan, 40 procent zit nog bij de ouders in het pakket.

Tabel 17: Wie heeft de zorgverzekering afgesloten?

	Voormeting (n=73, in %)	Nameting (n=64, in %)
Deze heb ik zelf afgesloten	60	65
Ik zit bij mijn ouders in het pakket	40	35

Dezelfde groep mbo-studenten was gevraagd wat voor een type zorgverzekering zij hebben. Een deel weet dat niet. Verder hebben de meeste mbo-studenten alleen een basisverzekering. In de nameting is het aandeel dat het niet weet kleiner, echter niet significant.

Tabel 18: Type zorgverzekering

	Voormeting (n=73, in %)	Nameting (n=64, in %)
Een basisverzekering	26	28
Een basisverzekering en een aanvullende verzekering	19	19
Een basisverzekering en een tandartsverzekering	7	15
Een basisverzekering, een aanvullende verzekering en een tandartsverzekering	19	22
Ik weet niet wat voor pakket zorgverzekering ik heb	29	17

Samenvattend

Voor de competentie 3 “vooruit kijken” zien wij geen significante verschillen. Mogelijke redenen geven wij later in dit hoofdstuk.

3.7 Financiële zelfredzaamheid: bewust financiële producten kiezen

Lenen

De meerderheid van de mbo-studenten leent nooit of maar zelden geld. De groep die regelmatig geld leent, is heel klein. In de nameting zijn er significant minder mbo-studenten die zeggen nooit geld te lenen. Het is mogelijk dat zij door de MoneyWays lessen meer bewustwording hebben ontwikkeld voor hun eigen leengedrag en dit nu aangeven.

Tabel 19: Leen je wel eens geld? (n=143)

	Voormeting (in %)	Nameting (in %)
Ja, regelmatig	1	2
Ja, af en toe	9	10
Ja, maar zelden	24	34
Nee, nooit	66	55

Aan diegenen die (wel eens) geld lenen is gevraagd of zij van tevoren hadden berekend of zij de aflossing (elke maand) konden terugbetalen. Rond driekwart van de mbo-studenten heeft dit wel uitgerekend.

Tabel 20: Heb je voordat je geld ging lenen uitgerekend of je de aflossing (elke maand) kunt terugbetalen?

	Voormeting (n=49, in %)	Nameting (n=65, in %)
Ja	74	72
Nee	26	28

Aan diegenen die wel eens lenen zijn de volgende stellingen voorgelegd. Ook hier hebben wij een schaal van gemaakt. De gemiddelden van de voor- en nameting verschillen niet significant van elkaar. Hieronder staan de verdelingen van de voormeting.

Tabel 21: Stellingen over lenen voormeting (n=49)

	Nooit/zelden (in %)	Soms (in %)	Vaak/altijd (in %)
Als ik geld leen, maak ik afspraken over terugbetalen	6	6	88
Ik betaal geleend geld zo snel mogelijk terug	-	2	98
Ik heb moeite met het terugbetalen van mijn lening/het geld dat ik heb geleend	92	6	2

Samenvattend

Voor de competentie 4 “bewust financiële producten kiezen” zien wij als significant verschil op het aandeel mbo-studenten dat zegt nooit te lenen, vanwege mogelijk een hoger bewustzijn. Verder zien we geen significante verschillen. Mogelijke redenen geven wij later in dit hoofdstuk.

3.8 Financiële zelfredzaamheid: over voldoende kennis beschikken

De mbo-studenten is gevraagd of zij op dit moment behoefte hebben aan hulp op het gebied van geldzaken. Bijna één op de zeven geeft aan wel behoefte aan hulp te hebben.

Tabel 22: Behoeft aan hulp op het gebied van geldzaken op dit moment (n=143)

	Voormeting (in %)	Nameting (in %)
Ja	13	13
Nee	87	87

In de nameting hebben mbo-studenten significant vaker dan in de voormeting ergens hulp gezocht bij financiële vragen. De aandacht voor geld tijdens de lessen van MoneyWays hebben waarschijnlijk dit verschil veroorzaakt. Dit verschil ligt voor het belangrijkste deel bij de hulp die ze hebben gezocht bij hun ouders.

Tabel 23: Heb je wel eens hulp gezocht bij fin. vragen? (n=143, meerdere antwoorden mogelijk)

	Voormeting (in %)	Nameting (in %)
Ja, bij mijn ouders	43	51
Ja, bij andere familie	5	4
Ja, bij vrienden	8	14
Ja, bij mijn school	4	3
Ja, bij andere instanties (bijv. gemeente, bank)	2	5
Ja, anders	1	1
Nee	50	42

De mbo-studenten is gevraagd welke verzekeringen zij noodzakelijk vinden. Het is goed om te zien dat bijna 100 procent een zorgverzekering noodzakelijk vindt. Tussen de voor- en nametingen zijn er geen significante verschillen. Voor het Nibud noodzakelijke verzekeringen zijn de zorgverzekering en de aansprakelijkheidsverzekering, en voor uitwonenden een inboedelverzekering. In de nameting vinden de mbo-studenten de andere verzekeringen als rechtsbijstand, voor de mobiele telefoon en de reisverzekering significant minder vaak een noodzakelijke verzekering. Hiervoor is in de lessen van MoneyWays aandacht geweest.

Tabel 24: Percentage studenten die de genoemde verzekering noodzakelijk vindt (n=143)

	Voormeting (in %)	Nameting (in %)
Zorgverzekering	98	97
Aansprakelijkheidsverzekering	61	62
Rechtsbijstandsverzekering	33	22
Uitvaartverzekering	29	31
Inboedelverzekering	69	59
Mobiele telefoon verzekering	34	22
Reisverzekering	31	20

Samenvattend

Voor de competentie 5 “over voldoende kennis beschikken” zien wij enkele significante verschillen. In de nameting hebben mbo-studenten significant vaker dan in de voormeting ergens hulp gezocht bij financiële vragen. Verder vinden de mbo-studenten de rechtsbijstandsverzekering, inboedelverzekering, de mobiele telefoon verzekering en de reisverzekering significant minder vaak een noodzakelijke verzekering dan in de voormeting. Deze worden door het Nibud ook als niet noodzakelijke verzekeringen gezien. MoneyWays zorgt dus gedeeltelijk voor meer financiële kennis bij de doelgroep.

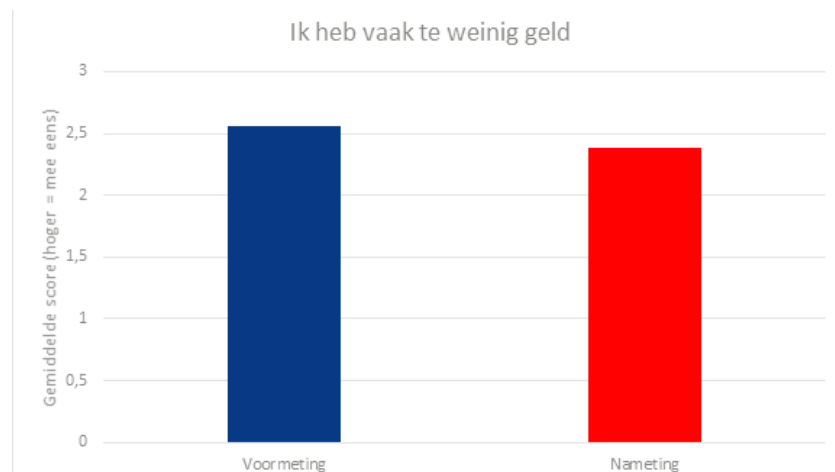
3.9 Verminderen financiële stress

Met de PIFS (“Psychological Inventory of Financial Scarcity”) is in de voor- en nameting de financiële stress van de mbo-studenten gemeten. Dit is gedaan met een schaal. De uitkomst van de hele schaal is tussen de beide metingen niet significant verschillend. Per stelling zijn er wel verschillen te zien. Zo is de stelling “Ik heb vaak te weinig geld” gemiddelde in de nameting lager dan in de voormeting. De mbo-studenten zijn het er

minder vaak mee eens dat ze te weinig geld te hebben. De verdelingen van de voormeting voor alle stellingen zijn te vinden in de volgende tabel.

Tabel 25: Stellingen over financiële stress (voormeting) (n=143)

	(Helemaal) oneens (in %)	Niet eens, niet oneens (in %)	(Helemaal) eens (in %)
Ik heb vaak te weinig geld	50	27	22
Ik vraag me de hele tijd af of ik wel genoeg geld heb	52	20	28
Ik maak me vaak zorgen over geld	42	25	34
Ik ben alleen bezig met wat ik nu moet betalen, de rest zie ik later wel	50	27	23
Ik heb het gevoel dat ik weinig controle heb over mijn geldzaken	64	27	9

Samenvattend

In het verminderen van financiële stress zien wij een verschil in de stelling “Ik heb vaak te weinig geld”. Mbo-studenten geven minder vaak aan vaak te weinig geld te hebben. De andere stellingen verschillen niet significant tussen de voor- en nameting. Van de vier onderdelen (geld tekort, piekeren, korte termijn gerichtheid, controle) van financiële stress is significant afgenomen. Waarschijnlijk veroorzaakt door bewustwording.

3.10 Bespreken van financiën en schaamte over geldproblemen

Op het thema geldzaken ligt vaak een taboe, zodat er weinig over wordt gepraat. Na de lessen MoneyWays geven de mbo-studenten significant vaker aan wel eens over geld te praten met vrienden dan daarvoor. (Bijna) Nooit de geldzaken met vrienden bespreken wordt significant minder vaak genoemd.

Tabel 26: Hoe vaak bespreek je geldzaken met je vrienden (n=143)

	Voormeting (in %)	Nameting (in %)
Iedere dag wel een keer	5	6
Iedere week wel een keer	25	29
Minder dan eens per week	19	22
Minder dan eens per maand	15	14
(Bijna) Nooit	36	27
Anders, namelijk	1	3

Aan de mbo-studenten is ook gevraagd met wie zij bepaalde onderwerpen bespreken. We hebben naar de significante verschillen gekeken in de groep die met niemand over de onderwerpen spreekt. Na de MoneyWays lessen bespreken de mbo-studenten significant vaker de producten die zij op social media zien.

Ook is er een trend te zien bij het bespreken van miskopen; uitverkoop, aanbiedingen en shoptips, waar de jongere geld aan uitgeeft, of de jongere genoeg geld heeft om leuke dingen te doen, hoeveel de jongere verdient, bespreken als de jongere te weinig geld heeft én lenen en rood staan. Trend betekent hier dat voor al deze onderwerp te zien is dat zij in de nameting vaker met iemand worden besproken, alleen zijn de verschillen per item niet significant.

Bij bijna alle onderwerpen is te zien dat ouders de belangrijkste aanspreekpunt voor mbo-studenten blijven als het gaat om geldzaken.

*Tabel 27: Bespreken van producten die je ziet via social media?
(n=143, meerdere antwoorden mogelijk)*

	Voormeting (in %)	Nameting (in %)
Vrienden	68	73
Ouders	34	43
Docent	1	2
Anders	6	8
Niemand	24	15

Tabel 28: Bespreken van miskopen? (n=143, meerdere antwoorden mogelijk)

	Voormeting (in %)	Nameting (in %)
Vrienden	54	63
Ouders	65	31
Docent	1	1
Anders	4	6
Niemand	20	14

*Tabel 29: Bespreken van uitverkoop, aanbiedingen en shoptips?
(n=143, meerdere antwoorden mogelijk)*

	Voormeting (in %)	Nameting (in %)
Vrienden	75	78
Ouders	57	59
Docent	-	2
Anders	10	8
Niemand	13	8

Tabel 30: Bespreken van waar je geld aan uitgeeft? (n=143, meerdere antwoorden mogelijk)

	Voormeting (in %)	Nameting (in %)
Vrienden	55	62
Ouders	69	73
Docent	1	1
Anders	7	11
Niemand	15	9

*Tabel 31: Bespreken van of je genoeg geld hebt om leuke dingen te doen?
(n=143, meerdere antwoorden mogelijk)*

	Voormeting (in %)	Nameting (in %)
Vrienden	55	62
Ouders	69	73
Docent	1	1
Anders	7	11
Niemand	15	9

Tabel 32: Bespreken van spaargeld? (n=143, meerdere antwoorden mogelijk)

	Voormeting (in %)	Nameting (in %)
Vrienden	20	26
Ouders	73	72
Docent	-	1
Anders	5	7
Niemand	17	18

Tabel 33: Bespreken van hoeveel je verdient met bijbaantje of klusjes? (n=143, meerdere antwoorden mogelijk)

	Voormeting (in %)	Nameting (in %)
Vrienden	49	58
Ouders	72	76
Docent	1	1
Anders	6	8
Niemand	16	12

Tabel 34: Bespreken van als je even geen geld hebt? (n=143, meerdere antwoorden mogelijk)

	Voormeting (in %)	Nameting (in %)
Vrienden	24	34
Ouders	71	74
Docent	1	1
Anders	3	6
Niemand	21	16

Tabel 35: Bespreken van geld lenen of rood staan?(n=143, meerdere antwoorden mogelijk)

	Voormeting (in %)	Nameting (in %)
Vrienden	20	25
Ouders	62	68
Docent	-	1
Anders	4	8
Niemand	29	22

Schaamte over geldproblemen

De grootste groep mbo-studenten schamen zich nauwelijks of helemaal niet om met hun vrienden te bespreken dat ze geen geld hebben om uit te gaan vanwege de geldproblemen van de ouders. Al geeft ruim een kwart aan zich wel een beetje te schamen. En rond 10 procent schaamt zich hiervoor (heel) erg. Eén op de 10 bespreekt vanwege schaamte niets met vrienden als bij hun ouders sprake zou zijn van geldgebrek.

Tabel 36: Stel je hebt geen geld voor uitgaan. Je ouders hebben geldproblemen en kunnen/willen jou hier geen geld voor lenen. In hoeverre zou je je hiervoor schamen om dit te bespreken met je vrienden? (n=143)

	Voormeting (in %)	Nameting (in %)
Helemaal niet	34	30
Nauwelijks	31	32
Een beetje	27	27
Erg	8	8
Heel erg	1	4

De mbo-studenten zouden, als zij ooit in de financiële problemen komen, de situatie het vaakst bespreken met hun ouders/verzorgers. Ook vrienden worden regelmatig genoemd. Rond 5 procent zou met niemand over financiële problemen spreken. Bij ‘anders’ worden ook zus/broer genoemd.

Tabel 37: Bespreken van mogelijke financiële problemen (n=143, meerdere antwoorden mogelijk)

	Voormeting (in %)	Nameting (in %)
Niemand	4	6
Ouders/verzorgers	85	83
Vrienden	32	37
Iemand van school	9	8
Andere instanties (bijv. gemeente)	9	8
Anders	5	3

Samenvattend

In het bespreken van financiën in relatie tot schaamte over geldproblemen, zien wij dat de mbo-studenten na de MoneyWays lessen significant vaker aangeven wel eens over geld te praten met vrienden dan daarvoor. Ook bespreken de mbo-studenten na de MoneyWays lessen significant vaker met vrienden over de producten die zij op social media zien.

3.11 Concluderend over effecten

Bij de competenties 2 “verantwoord besteden” en competentie 5 “over voldoende kennis beschikken” zien wij significante verschillen tussen de voor- en nameting.

- **Verantwoord besteden:** Na de MoneyWays lessen geven de mbo-studenten aan minder vaak met vrienden uit eten te gaan als zij niet zo veel geld hebben. Verder geven ze aan vaker iets te willen kopen als de vrienden dat ook hebben. Mogelijk zorgen de MoneyWays lessen voor meer bewustwording over de eigen keuzes en weten ze wanneer ze iets wel of niet kunnen doen.
- **Over voldoende kennis beschikken:** Nadat zij de MoneyWays lessen hebben gevolgd geven de mbo-studenten vaker aan dat zij wel ergens hulp hebben gezocht voor financiële vragen. Het lijkt er op dat de lessen hulp-zoeken bevordert. Ook lijken de MoneyWays lessen invloed te hebben op de kennis over verzekeringen. Na de les weten de mbo-studenten vaker dat rechtsbijstandsverzekering, de inboedelverzekering (voor thuiswoners), de mobiele telefoon verzekering en de reisverzekering geen noodzakelijke verzekeringen zijn.

In de competenties 1 “in kaart brengen”, 3 “vooruit kijken” en 4 “bewust financiële producten kiezen” zien wij geen verschillen tussen voor- en nameting.

De MoneyWays lessen lijken financiële stress gedeeltelijk te verminderen: de mbo-studenten geven minder vaak aan regelmatig te weinig geld te hebben. Op de stellingen over piekeren, korte termijn gerichtheid en controle zien wij geen verschillen.

De MoneyWays lessen maken het onderwerp “geldzaken” meer bespreekbaar: na de lessen geven de mbo-studenten significant vaker aan wel eens over geld te praten met vrienden en bespreken zij vaker producten die zij op social media zien. De schaamte om over geld te praten lijkt minder groot na de lessen.

Dat er weinig significante verschillen zijn tussen voor- en nameting heeft de volgende mogelijke redenen:

- Rond 6 weken tussen de metingen is niet genoeg tijd om bijvoorbeeld een verzekering aan te vragen of roodstand of betalingsproblemen op te lossen.
- De meeste mbo-studenten wonen thuis en hebben met financiën nog niet zo veel te maken.
- Vaak is er een ceiling-effect: de mbo-studenten die meedoen aan het onderzoek scoren al goed/hoog in de voormeting, er is daardoor niet veel ruimte voor verbetering. In dit verband kan er een bias zijn in wie de vragenlijsten invult (veel uitval al bij de eerste meting): vaak vullen respondenten de vragenlijsten in, die dit onderwerp interessant vinden en/of er positief over zijn. Het is mogelijk dat diegenen die de meeste financiële problemen hebben en op wie de lessen mogelijk het grootste effect hebben, de vragenlijsten niet hebben ingevuld.

4 Verklarend onderzoek: ervaringen en inbedding

In dit hoofdstuk vatten we de inzichten uit het kwalitatieve verklarende onderzoek samen. De onderzoekers van het Verwey-Jonker Instituut deden observaties in de klas tijdens de MoneyWays lessenreeks. Ze interviewden docenten en mbo-studenten over hun ervaringen in de les, en ze interviewden de coördinator van het landelijk bureau van Diversion over de uitdagingen die bij het organiseren van de lessen komen kijken. Met de peer educators en stakeholders uit het veld reflecteerden we in focusgroepen op de werkzame bestanddelen van de interventie.

In paragraaf 4.1 gaat het vooral over hoe leerlingen en docenten de lessen van MoneyWays ervaren en hoe de peer educators het vinden om voor MoneyWays te werken. In de paragrafen daarna komen de kwalitatieve inzichten over de mogelijkheden en de onmogelijkheden van de interventie aan de orde, bij:

- het bevorderen van financiële zelfredzaamheid (4.2)
- het verminderen van financiële stress (4.2)
- en het bespreken van financiële problemen (4.3)

In het kwalitatieve onderzoek spraken we niet alleen met direct betrokkenen van MoneyWays, maar ook met collega-onderzoekers, beleidsmedewerkers van gemeenten, en medewerkers van organisaties en fondsen die projecten ondersteunen die zich bezighouden met armoedebestrijding en het verminderen van financiële stress bij jongeren: Humanitas, Stimulansz, de Alliantie Kinderarmoede, Speaking MINDs, Defence for Children en het K.F. Hein Fonds en dergelijke.

We spraken kortom ook met experts die iets verder van de onderzochte interventie afstaan: relatieve buitenstaanders die het veld van jongeren en financiële hulpverlening

goed kunnen overzien en een onafhankelijke blik hebben op de plaats en rol van MoneyWays in het geheel. De rol van MoneyWays in het geheel van financiële voorlichting aan jongeren en van de preventie van schulden bij jongeren.

De vragen die in dit hoofdstuk centraal staan zijn:

- Wat zijn de werkzame bestanddelen in de peer education-lessenreeks MoneyWays?
- Wat zijn de mogelijkheden en onmogelijkheden bij peer education ter preventie van schulden?
- Welke randvoorwaarden zijn essentieel om de effectiviteit van peer education ter preventie van schulden te vergroten?

4.1 Ervaringen met MoneyWays: gedeeld enthousiasme

De lessenreeks van MoneyWays wordt zeer gewaardeerd door zowel docenten en studenten die de les krijgen, als door de peer educators, die de les geven. De studenten geven aan dat ze lessen als leuk en leerzaam te ervaren. Studenten die nog geen 18 zijn, vertelden dat ze door de lessen een beter beeld hadden van wat hen te wachten staat. Tegelijkertijd gaven studenten ouder dan 18 jaar aan ze de informatie die gedeeld werd soms hadden gemist toen zij de overgang maakte naar 18 jaar. Een studente van 22 jaar vertelde dat ze door gebrek aan kennis over haar financiële verantwoordelijkheden schulden had gemaakt. Docenten spreken van “een sterke inhoud” en kiezen er vaak voor om MoneyWays vaker uit te nodigen na de eerste ervaring.

“Ik ben 22 jaar, dus ik heb alles al moeten regelen voor mezelf. Maar toen ik 18 werd, werd ik echt in het diepe gegooid. Daardoor heb ik schulden opgelopen. Gelukkig ben ik daar wel weer van af.” – Student mbo

“Ik had niet verwacht dat het zoveel aanpassingen waren en dat je dat ook altijd in de gaten moet houden, omdat dingen ook weer kunnen veranderen, bijvoorbeeld recht op zorgtoeslag.” – Student mbo

*“Ik schrok toen bleek hoe weinig geld die peer in de maand had! En dat alles zo duur is ...”
– Student mbo*

De mbo-studenten geven aan dat ze het leuk vinden om met hun klasgenoten in gesprek te gaan over geld en van elkaar te horen hoe ze daarmee omgaan. Door de gesprekken blijkt ook dat iedereen in de klas anders omgaat met geld. Volgens de peer educators zijn dit gesprekken die docenten moeilijker kunnen voeren. De docenten zelf bevestigen dat: zij geven aan dat peer educators een goede ingang en klik hebben om met studenten dit gesprek aan te gaan. *“Met name de persoonlijke verhalen van peer educators slaan goed aan.”* Uit de interviews blijkt dat de interacties tussen studenten onderling, maar ook met de peer educators, het meest gewaardeerd worden. Zowel de studenten als docenten geven aan dat ze daar graag meer van zien en dat ze dat nog meer terug zouden willen zien in verschillende werkvormen.

“De coaches [peers] zijn leuk, goed dat ze persoonlijk zijn, ze deden het goed, dus daar ben ik heel tevreden over en ook dat ze op de juiste manier en de juiste ingang hebben om met de leerlingen over geld te praten.” – Docent

*“De persoonlijke verhalen van peers slaan aan. Dat persoonlijke kan nog veel meer gebruikt worden in de lessen. Misschien ook door de leerlingen zelf meer vragen te laten stellen.”
– Docent*

De docenten zijn zeer tevreden over de gastlessen van MoneyWays. Ze roemen de goede zorg van Diversion voor de peer educators. De manier waarop Diversion de lessen organiseert wordt als zeer professioneel ervaren. De communicatie van MoneyWays naar scholen en docenten is goed. De docenten vinden het fijn dat Diversion rekening houdt met de planning en roosters. Ook vinden docenten het goed dat de MoneyWays van te voren informatie opvraagt over de klas (tijdens de intake), zodat ze het programma zo goed mogelijk kunnen aansluiten. Tenslotte zijn docenten blij dat het de school zelf geen geld kost en dat er gezocht wordt naar andere vormen van financiering.

“Super professioneel zijn zij, nog nooit zo professioneel meegemaakt. Goede communicatie, ze houden rekening met de planningen roosters en ze dragen zorg voor de peers en ook willen met hun programma zo goed mogelijk aansluiten door gegevens [leeftijd, achtergrond] te vragen over de studenten.” – Docent mbo

De stakeholders die met enige afstand naar de interventie MoneyWays kijken, benoemen de kracht van de peer-to-peer benadering: *“Het zorgt voor openheid en herkenning bij de jongeren.”* Doordat peer educators de lessen geven, komt de voorlichting volgens stakeholders beter over dan wanneer een ouder iemand – docent, mentor, opvoeder of ambtenaar van de gemeente – zulke lessen zou geven. Wel hebben de stakeholders hun twijfels bij het fenomeen voorlichting in het algemeen:

“Het is maar de vraag hoeveel informatie er bekijft als jongeren er niet direct ook mee aan de slag gaan. De oefening met het budget van de peer is daarom heel goed [studenten moeten in de les een realistische begroting maken voor het budget dat de peer tot z’n beschikking heeft, mb].” – Onderzoeker in stakeholdersbijeenkomst.

“Een verwijzing naar een website of een organisatie die jongeren kan helpen met financiën als ze in de problemen zitten betekent nog niet dat de jongeren daar ook naar toegaan. Een ‘koude verwijzing’ kan wel wat warme follow up gebruiken” – Onderzoeker in stakeholdersbijeenkomst.

Bij de onderzoekers onder de stakeholders heerst enige scepsis over een interventie die drie lessen beslaat:

“De vraag blijft hoeveel je kunt verwachten in drie lessen als het gaat om informatieoverdracht of gedragsverandering. Hoe goed de interventie ook is, dat heeft z’n beperkingen.”

“Ouders en opvoeders hebben het vaak al veel eerder laten liggen. Zij besteden over het algemeen veel te weinig aandacht aan de financiële opvoeding. Enerzijds verwachten ouders dat kinderen dat vanzelf leren, anderzijds nemen veel ouders de financiële verantwoordelijkheid van kinderen vaak weg.”

Dit laatste bleek overigens ook uit de observaties en de gesprekken met peer educators. Docenten, peer educators, beleidsmedewerkers van gemeenten en collega’s van andere interventies die jongeren willen helpen spreken niettemin vooral over de potentie die MoneyWays heeft.

4.2 Bevorderen van zelfredzaamheid en verminderen van stress

Voor dit onderzoek hebben we verkend in hoeverre de lessen van MoneyWays bijdragen aan het bevorderen van financiële zelfredzaamheid en het verminderen van stress. Hierover zijn we in gesprek gegaan met docenten, leerlingen en peer educators – de direct betrokkenen – en met de stakeholders die het veld van jongeren en financiële hulpverlening overzien.

De peer educators zijn optimistisch over de bijdrage van MoneyWays aan financiële zelfredzaamheid. De lessen zouden overzichtelijk maken waar jongeren mee te maken (kunnen) krijgen en hoe ze daarmee om moeten gaan. De mbo-studenten die wij spraken bevestigden dit beeld: ze leren tijdens de lessen nieuwe dingen over kosten, verzekeringen en toeslagen. Ook vertellen de leerlingen dat ze zich niet bewust waren van hoeveel sommige dingen kosten en dat ze door de les beter gaan opletten.

“We hebben geleerd wat het verschil is tussen zorgverzekering en zorgtoeslag en dat je dat op tijd moet aanvragen.” – Leerlingen pedagogiek, mbo Roosendaal

Volgens een docent is het vooral goed dat studenten aangezet worden tot nadenken over hun eigen financiële situatie of de situatie thuis. Doordat ze informatie ontvangen beter zicht krijgen op hun financiële verantwoordelijkheden kunnen zelf beter nadenken over de eigen inkomsten, uitgaven en de keuzes die ze maken.

“Sommige leerlingen gaan ook wat meer praten over het beheer van geldzaken bij hun ouders thuis.”

Het is moeilijk om basis van de interviews op de onderzochte mbo-scholen iets te zeggen over de vermindering van stress onder de studenten. Volgens de peer educators is het vaak vooral “de onzekerheid over de financiële situatie en het gebrek aan inzicht” dat zorgt voor stress bij jongeren. Door de lessen van MoneyWays krijgen ze juist meer zicht op welke financiële zaken voor hen relevant zijn. Dit zou volgens peer educators stress kunnen wegnemen.

“Soms hebben ze ook stress van onzekerheid over hoe dingen moeten of eruit zien. En daar helpen we wel goed bij.” – Peer educator in focusgroep.

Ook geven de peer educators aan dat ze regelmatig vragen krijgen van studenten die over de eigen situatie gaan. Peer educators verwijzen dan door naar bijvoorbeeld websites. In Roosendaal en Bergen op Zoom heeft MoneyWays een samenwerkingsverband met Get a Grip van Humanitas. De peer educators kunnen bij individuele vragen dan daar naar doorverwijzen. De vrijwilligers van Get a Grip kunnen de jongeren als dat nodig is verder en intensiever begeleiden. MoneyWays doet bewust niet aan individuele begeleiding. Het landelijk bureau van Diversion wil de peer educators een evenwichtig afgebakende taak meegeven. De stakeholders die wij spraken begrijpen deze behoefte aan afbakening, maar benadrukken dat jongeren die in de problemen zitten vaak op meerdere vlakken problemen hebben en daar echt intensievere begeleiding bij nodig hebben dan MoneyWays kan bieden.

“Financiële problemen gaan vaak hand in hand met huiselijk geweld of verslavingsproblematiek. De thuissituatie van jongeren die in de problemen zitten heeft vaak een intensieve en veel integralere aanpak nodig dan MoneyWays kan bieden.” – onderzoekers en andere betrokkenen tijdens stakeholderbijeenkomst.

In dit verband zijn de stakeholders kritisch over de term financiële zelfredzaamheid:

“Het is niet altijd alleen maar financieel wat er speelt, integendeel! En om van jongeren in dit soort situaties zelfredzaamheid te verwachten gaat ook ver.”

Bij hulpverlening aan kwetsbare mensen ligt de term zelfredzaamheid de laatste tijd onder vuur. Bij hulpverlening aan jongeren ook. Behalve dat ouders nog lange tijd een rol hebben of zouden moeten hebben is de maatschappelijke situatie van jongeren in Nederland de afgelopen periode ook veranderd, zo stellen de stakeholder.

“Het probleem ligt niet altijd in het gebrek aan zelfredzaamheid of redzaamheid. Alles is tegenwoordig veel duurder geworden, terwijl jongeren relatief weinig geld beschikbaar hebben. De flexibilisering van de arbeidsmarkt helpt hier ook niet mee. Verwachten dat jongeren dan geheel zelfredzaam zijn is een onrealistische verwachting. Jongeren zouden financieel beter gefaciliteerd moeten worden.”

Volgens de stakeholders zouden ook ouders meer en meer betrokken moeten worden bij interventies. In de laatste revisie van de handleiding die MoneyWays maakt voor de peer educators, is meer aandacht voor ouderbetrokkenheid gecreëerd.

18-plus/18-min

Uit het interview met peer educators blijkt dat jongeren zich vaak onvoldoende bewust zijn van wat het financieel voor hen betekent als ze 18 jaar worden. Stakeholders en betrokken herkennen dit beeld vanuit hun eigen ervaringen en vertellen dat financiële stress vaak speelt op het moment dat de jongeren 18 jaar worden. Een gebrek aan financiële zelfredzaamheid draagt hier aan bij. Er zijn grote verschillen tussen jongeren wanneer het gaat om de verantwoordelijkheid die zij dragen voor hun financiën. Sommige studenten vertelde tijdens de les dat ze eigenlijk geen idee hebben van wat dingen kosten en dat hun ouders gezorgd hebben voor hun zorgverzekering en zorgtoeslag. Daarnaast wonen veel studenten ook nog thuis, waardoor ze geen verantwoordelijkheid hoeven te dragen voor woonkosten en boodschappen. Tegelijkertijd zijn er ook jongeren die juist alle verantwoordelijkheid krijgen van ouders, zonder enige vorm van begeleiding. Daar zie je dat jongeren soms eerst in de schulden komen, voordat ze leren hoe ze het moeten aanpakken.

4.3 Bespreekbaarheid van financiële problemen en schaamte

De peer educators zien de lessen als een mooi kans om iets bespreekbaar te maken, wat vaak niet bespreekbaar gemaakt kan worden door docenten zelf. De lessen van MoneyWays kunnen volgens peer educators een kans zijn voor de docent om zijn of haar studenten/leerlingen beter te leren kennen. Volgens de peer educators is hun persoonlijke verhaal een goede manier om te laten zien dat je je kwetsbaar mag opstellen en dat het niet erg is om hulp te vragen. Soms durven leerlingen ook in de les hun eigen persoonlijke verhaal te delen. Het delen van die persoonlijke verhalen zorgt ervoor dat leerlingen, maar ook de docent, elkaar beter leren kennen. Dit wordt bevestigd door docenten die aangeven dat peer educators de juiste ingang weten te vinden om te praten over gevoelige thema's.

“Het sociaal/emotionele gedeelte is belangrijk. Ze zien een rolmodel voor de klas staan, iemand die ook zijn kwetsbare kant durft te laten zien. En het zorgt voor besef dat dingen mis kunnen gaan.” – Peer educator tijdens focusgroep.

De peer educators hebben het gevoel dat de lessen helpen bij het bespreekbaar maken van financiële zaken. De mbo-studenten delen hun persoonlijke situatie sneller met de groep als MoneyWays langskomt. Natuurlijk zijn er ook studenten voor wie het moeilijk blijft om zich kwetsbaar op te stellen. De peer educators vinden het belangrijk om de groep te leren kennen en vertrouwen op te bouwen om die openheid van leerlingen/studenten te kunnen krijgen.

Ook volgens stakeholders is het goed dat MoneyWays zich richt op het bespreekbaar maken van financiën en financiële uitdagingen. Volgens stakeholders weten jongeren onvoldoende waar ze recht op hebben, omdat er zo weinig over wordt gepraat. Volgens hen kunnen jongeren pas hulp krijgen wanneer de bespreekbaarheid groter wordt.

Hoewel het praten over financiën en financiële problemen volgens stakeholders voor iedereen een taboe is, speelt er bij jongeren in grote mate schaamteproblematiek. Vaak ook omdat ze er zelf weinig aan kunnen doen of omdat zij zich schamen voor de problemen van hun ouders.

4.4 Randvoorwaarden voor een effectieve peer-to-peer benadering van jongeren over financiën

Over het algemeen zijn zowel direct als indirect betrokkenen en buitenstaanders positief over het inzetten van peer education wanneer het gaat om financiën en jongeren. Zij stellen dat peer educators beter dan wie ook kunnen aansluiten bij de belevingswereld van jongeren en ingangen vinden voor waardevolle gesprekken. Uit het kwalitatieve verklarende onderzoeksdeel zijn een aantal belangrijke randvoorwaarden te destilleren die peer education op het gebied van financiën succesvol kunnen maken. Deze lessen zijn op basis van het onderzoek naar de effecten van MoneyWays te trekken, maar de randvoorwaarden gelden ook voor peer education op dit gebied in het algemeen.

Training van de peer educators

Voor het succesvol inzetten van peer education is het van belang om peer educators goed voor te bereiden voor ze aan de slag gaan in de klas. Dit gebeurt binnen MoneyWays met een training waarin de peer educators kennismaken met het programma van MoneyWays en werken aan didactische vaardigheden. Daarnaast leren peer educators vooral 'on the job' doordat ervaren en onervaren peer educators samen voor de klas worden gezet. Dit zien peer educators als een fijne manier om een eigen stijl te ontwikkelen in het lesgeven. Naast de training die ze krijgen is er een handleiding voor peer educators die als leidraad wordt gebruikt gedurende de lessenreeks.

“Wat ik ervan heb geleerd is dat je moet leren om je eigen stijl te kiezen. Dat is het voordeel van één dag training. Daardoor heb je ruimte om zelf vorm te geven. Als het meerdere dagen zou zijn, zou je heel erg volgens een bepaalde lijn alles doen. Maar je leert nu heel erg on the job en je ziet dat iedereen het anders doet. Je kan heel goed jezelf zijn”. – Peer educator

Persoonlijke verhalen van peer educators

MoneyWays maakt actief gebruik van de persoonlijke verhalen van peer educators. Tijdens de training worden peer educators geholpen met het vormgeven en presenteren van hun persoonlijke verhalen. De ervaring van zowel peer educators als docenten is dat dit goed aanslaat bij leerlingen/studenten. Ook stakeholders zijn zeer te spreken over het inzetten van peer educators. De persoonlijke verhalen dragen bij aan een vertrouwensband tussen studenten en peer educators en laten aan jongeren zien dat ze zich niet hoeven te schamen en dat het niet erg is om je kwetsbaar op te stellen.

Flexibiliteit van peer educators tijdens de lessen

De peer educators geven aan dat het belangrijk is om flexibel te zijn en rekening te houden met de behoeften van de groep. Ze hebben niet altijd tijd om alle onderdelen van de les uitgebreid te behandelen en dan moeten ze als peer educators keuzes kunnen maken. De peer educators houden hierbij rekening met de kennis die al aanwezig is in de klas. Eerder gaven docenten al aan dat ze goed vinden dat MoneyWays rekening houdt met de achtergrond van de klas. De ene groep heeft bijvoorbeeld nog veel behoefte aan informatie over bepaalde kosten, verzekeringen en toeslagen. Bij een groep die al veel weet focussen de peer educators meer op de emotionele kant van financiën. De gemiddelde leeftijd van de groep kan ook meespelen in het selecteren van thema's om te bespreken. Peer educators moeten flexibel kunnen zijn en zich aanpassen aan die behoeften van de groep.

Begeleiding van peer educators

De peer educators worden begeleid door Diversion. Dit ervaren de peer educators als heel prettig. Maar ook docenten merken dit en geven aan dat ze het goed vinden dat er goede zorg wordt gedragen voor de peer educators. De begeleiding bestaat uit een aantal elementen. De peer educators worden van te voren voorbereid op iedere les. Vervolgens worden er na elke les evaluatieformulieren ingevuld. Indien nodig is er soms ook nog telefonisch contact om les na te bespreken. Daarnaast observeren projectleden van MoneyWays regelmatig in de klas om persoonlijke feedback te geven aan peer educators.

“Ik heb het gevoel dat er altijd iemand achter me staat als er iets gebeurt. Als er iets mis zou gaan dan weet ik dat het opgelost kan worden.” – Diverse groep peers.

Een programma dat langer duurt

Een lesprogramma van drie lessen is volgens Diversion vooral realistisch qua haalbaarheid in het onderwijs. Tegelijkertijd hebben stakeholders hun vraagtekens bij de effectiviteit van zo een kort programma, hoewel ze het al een grote vooruitgang vinden op gastlessen die eenmalig worden gegeven. Enerzijds zou je de effectiviteit beter terug kunnen zien door het programma langer te laten doorlopen en na een langere periode een nameting te doen. Anderzijds zien stakeholders toegevoegde waarde in jongeren meer te laten doen en het bieden van persoonlijke begeleiding. Sommige stakeholders zijn voorstander van een aanpak die duurzamer is en ingebed is in scholen door peer-to-peer begeleiding toepast binnen scholen.

Combineren met andere initiatieven

In het verlengde van de vorige randvoorwaarde, zouden volgens stakeholders initiatieven beter gecombineerd kunnen worden. Er zijn verschillende initiatieven die hun focus op andere elementen leggen. MoneyWays is vooral een goede voorlichting en sterk in het bespreekbaar maken van financiën onder jongeren. Een follow-up en persoonlijke begeleiding zouden een goede aanvulling hierop kunnen zijn. Hoewel MoneyWays dit bewust niet aanbiedt, zouden andere initiatieven hierin kunnen voorzien. In sommige gemeenten werkt MoneyWays bijvoorbeeld samen met Humanitas en Get a grip.

Interventies gratis maken voor scholen

Het feit dat MoneyWays geen geld voor scholen wordt door docenten gewaardeerd. Hierdoor kunnen scholen er gebruik van maken. Tegelijkertijd vraagt dit om financieren van andere partijen. Het belangrijke dat er duurzame partners en financiers betrokken zijn bij dit soort programma's, zodat de kwaliteit gewaarborgd kan worden en scholen daar gebruik van kunnen maken.

5 Conclusies

In de vorige vier hoofdstukken hebben wij de bevindingen uit het kwantitatieve en het kwalitatieve onderzoek - zoals uitgevoerd door het Nibud en het Verwey-Jonker Instituut - gepresenteerd. De interventie MoneyWays is uitgebreid beschreven (hoofdstuk 2). De effecten van deelname aan de lessenreeks van MoneyWays op de financiële zelfredzaamheid en de financiële stress van deelnemers op mbo-scholen zijn uitgebreid aan bod gekomen (hoofdstuk 3). En tot slot zijn de succesfactoren en de kanttekeningen van verschillende partijen bij MoneyWays belicht (hoofdstuk 4). Daarmee hebben de resultaten van het effectonderzoek en het verklarende onderzoek gestalte gekregen en zijn de twee centrale vragen beantwoord:

De centrale vragen in het project luiden:

- In welk opzicht is het programma MoneyWays voor mbo-jongeren effectief in termen van vermindering van financiële stress en versterking van financiële zelfredzaamheid?
- Wat zijn de werkzame bestanddelen van het lesprogramma in het kader van de preventie van schulden bij jongeren?

In dit hoofdstuk vatten we de antwoorden op deze vragen samen.

5.1 MoneyWays

MoneyWays is een landelijk peer education programma. De peers worden zorgvuldig geworven, getraind en begeleid door het landelijk bureau van Diversion. Diversion maakt koppels van een ervaren en een onervaren peer die samen naar een school/klas toegaan. Diversion doet de matching tussen scholen/klassen en peers. De zeventig uitvoerende peers (2018/2019) zijn tussen de 18 en de 27 jaar; het is een diverse groep, de peers zijn open, betrokken, vaak ervaringsdeskundig en ze doen MoneyWays als betaald werk.

MoneyWays wordt vanuit het landelijk bureau van Diversion strak georganiseerd en gecoördineerd. MoneyWays bestaat uit een serie van drie lesuren die drie weken achter elkaar plaatsvinden. De interventie richt zich op het verhogen van financieel bewustzijn en de financiële weerbaarheid bij vo- en mbo-studenten; en op het vergroten van de kennis over omgaan met geld. In de interventie delen jonge rolmodellen (peer educators) persoonlijke ervaringen en kennis met de klas: zij gaan de dialoog aan met leerlingen en studenten, doen opdrachten met hen en sporen de leerlingen aan om in de klas te praten over geldzaken.

5.1.1 Kosten en lokale keuzes

Het lesprogramma MoneyWays brengt kosten met zich mee. Het afgelopen jaar bedroegen de kosten voor een school 1265 euro per klas. Dit is een all-in prijs. Verzekeraars, gemeenten en fondsen maken de inzet van de peers in de lessenreeks vaak financieel mogelijk. We hebben onderzoek gedaan onder mbo-studenten in Leiden, Roosendaal en Utrecht. In Leiden en Roosendaal bekostigt de gemeente (samen met fondsen) de inzet van MoneyWays op scholen. In Utrecht doet verzekeringsmaatschappij A.S.R dat. Gemeenten kiezen soms (ook) voor een andere interventie. In Leiden bijvoorbeeld werd op verschillende scholen 'Your message money' van Team Alert aangeboden. De gemeente Leiden ondersteunt veel verschillende interventies en projecten in het kader van de preventie van schulden. In Utrecht gaven gemeentebesturen de voorlichting in het voortgezet onderwijs zelf. De gemeente Utrecht koerst onder andere naar aanleiding van een 'stadsgesprek' over armoede in de gemeente steeds meer op zo vroeg mogelijk signaleren en zo vroeg mogelijk activeren. Voor de gemeente Roosendaal is de ondersteuning van MoneyWays een belangrijk onderdeel van het armoedebeleid. In elke gemeente worden andere keuzes gemaakt.

5.2 De effecten op financiële zelfredzaamheid

Om de effecten van MoneyWays op de financiële zelfredzaamheid van de mbo-studenten te analyseren hebben we kwantitatief en kwalitatief onderzoek gedaan. Om financieel zelfredzaam te zijn hebben jongeren bepaalde competenties nodig. De vijf competenties die het Nibud heeft geformuleerd en geoperationaliseerd voor dit onderzoek waren bij deze analyse leidend.

Op de items binnen een drietal competenties vonden we in het kwantitatieve deelonderzoek geen enkel effect van deelname aan MoneyWays bij de mbo-studenten. Deze drie competenties zijn:

- In kaart brengen van uitgaven en inkomsten
- Vooruitkijken
- Bewust financiële producten kiezen

Bij deze drie competenties zien wij geen verschillen tussen de voor- en nameting bij de deelnemers aan MoneyWays. Stakeholders en het Nibud verklaren de uitgebleven effecten op deze competenties door:

- De korte looptijd van de interventie, drie weken is onvoldoende om een gedragsverandering te weeg te brengen.
- De korte looptijd van de meting (de studenten kregen de nameting zes weken na de laatste klas).
- Het zogeheten ceiling-effect: de studenten die meededen aan de voormeting hadden al een goede uitgangspositie op deze criteria.
- En de groep respondenten die meedeed aan voor- en nameting is een gemotiveerde groep die waarschijnlijk bij voormeting al redelijk positief scoort op financiële zelfredzaamheid.

Van belang is om hier op te merken dat we ook geen achteruitgang zien van de respondenten op deze competenties.

Op de twee andere competenties van financiële zelfredzaamheid – verantwoord besteden en over voldoende kennis beschikken – zien wij wel degelijk positieve effecten van deelname aan MoneyWays. Na de MoneyWays lessen geven de mbo-studenten aan minder vaak *“met vrienden uit eten te gaan als zij niet zo veel geld hebben”*. Ook laten zij vaker weten dat zij (wel) ergens *“hulp hebben gezocht voor financiële vragen”*. Het lijkt er op dat de lessen - ondanks de scepsis van de stakeholders daarover - succesvol zijn in het doorverwijzen. Ook lijken de MoneyWays lessen invloed te hebben op de kennis over verzekeringen. Na de les weten de mbo-studenten vaker dat rechtsbijstandsverzekering, de inboedelverzekering (voor thuiswonende studenten), de mobiele telefoon verzekering en de reisverzekering geen noodzakelijke verzekeringen zijn.

In het kwalitatieve onderzoeksdeel zeggen docenten en studenten veel baat te hebben bij de lessen van MoneyWays. Vooral in het kader van de overgang van 18-min naar 18-plus zien zij een meerwaarde in het kader van financiële zelfredzaamheid. De mbo-studenten zijn enthousiast over de lessen en degenen die tegen de 18 lopen benadrukken het belang van de lessen op dat moment: een gevoel van urgentie spreekt uit hun ervaringen: *“Het zijn toch belangrijke dingen om te weten en ook belangrijk om het nu te horen”*. Door de peer-to-peer benadering, de oefening met het budget van de peer en de manier waarop de peers zelfredzaamheid aan de orde stellen, zijn de studenten minder onzeker. Bovendien weten ze beter waar ze terecht kunnen als ze vragen hebben.

Ook de peer educators zelf hebben baat bij de interventie. Ze doen interessante werker-
varing op die hen later weer kansen op een betere baan geeft.

5.3 De effecten op financiële stress en de bespreekbaarheid van financiële problemen

De andere belangrijke deelvraag in dit onderzoek gaat over de vermindering van financiële stress: heeft deelname aan MoneyWays effect op de ervaring van financiële stress bij mbo-studenten? Ook wat betreft deze vraag geeft de respons op de meeste items geen verschil tussen voor- en nameting. Op de stellingen over piekeren, korte termijn gerichtheid en controle scoren de mbo-studenten voor en na de lessen van MoneyWays geen verschil. Maar op de stelling die vraagt of de studenten regelmatig te weinig geld hebben, zeggen zij in de nameting wel minder vaak dat dat het geval is dan in de voor-meting. Wat dat betreft constateren we dus minder financiële stress na de lessen van MoneyWays.

De peer educators geven aan dat het verminderen van financiële stress na deelname volgens hen te maken heeft met het vergroten van de bespreekbaarheid van geldzaken en geldzorgen (focusgroep met peer educators). Zowel uit het kwalitatieve als uit het kwantitatieve onderzoek blijkt dat de MoneyWays lessen een positieve werking hebben op het praten over geldzaken. De jongeren praten na deelname aan MoneyWays significant vaker over geld met vrienden dan daarvoor. Ook spreken zij - na de MoneyWays lessen - significant vaker over de producten die zij op social media zien. Praten over geldzaken in het algemeen blijkt praten over geldzorgen mogelijk te maken. Dat is een grote meerwaarde van MoneyWays. Uitvoerder Diversion was bij aanvang van het onderzoek benieuwd of de komst van MoneyWays in de klas, de schaamte over armoede en financiële problemen zou vergroten. Daar hebben we in dit onderzoek geen aanleiding voor gevonden.

5.4 De werkzame bestanddelen

Tijdens het kwalitatieve onderzoeksdeel hebben we met diverse partijen kunnen spreken over de werkzame bestanddelen van de interventie MoneyWays. Behalve peer educators en Diversion, zijn ook docenten en studenten daarover bevraagd. Daarnaast zijn collega onderzoekers aan het woord gelaten; evenals gemeenten, medewerkers van collega-interventies en organisaties die zich bezig houden met armoedebestrijding en de belangen van jongeren met financiële problemen. Met experts en ervaringsdeskundigen in financiële hulpverlening aan jongeren - relatieve buitenstaanders van MoneyWays - bespraken we ook de bredere vraag: of en hoe voorlichting door peers in het algemeen een (betere, grotere) rol kan spelen in het verbeteren van financiële competenties van jongeren en in de preventie van schulden bij jongeren? Diversion gebruikt de ervaringen van de peer educators in elk geval om relevante thema's rond jongeren en financiën landelijk te agenderen. Daarnaast vroegen we de stakeholders naar de randvoorwaarden waaronder een interventie die werkt met peer educators het meest effectief kan zijn.

Alle respondenten benoemen de peer-to-peer benadering als sterke kant van de interventie. De peers hebben een goede klik met de mbo-studenten, omdat het leeftijdgenoten zijn. De peers zetten die klik in om kennis en links naar relevante andere organisaties over te brengen. De mbo-studenten nemen makkelijker voorlichting aan van peers, die bovendien zelf het een en ander hebben meegemaakt en daar open over zijn. De openheid van de peers leidt tot meer openheid bij de studenten. Zowel studenten als docenten geven aan dat de MoneyWays lessen vaak de enige gelegenheid op school zijn waarbij het zo concreet over geld gaat. De context van de klas is voor voorlichting aan jongeren een zeer relevante context, zo stellen de experts, omdat veel jongeren - tot 23 jaar zeker - nog op school zitten. Wel menen een aantal stakeholders dat verdere inbedding in school of zorgstructuren op school de effectiviteit van de interventie groter zouden kunnen maken.

De zorgvuldige werving en begeleiding van de peer educators wordt ook als sterke kant van de interventie benoemd. Stakeholders waarderen de uitgewerkte lesmethodiek en de uitgeschreven handleiding voor peer educators; evenals de concrete training die de peer educators krijgen. De training en de handleiding voor de uitvoerenden van de peer-to-peer benadering zijn volgens de experts uit het veld een belangrijke voorwaarde voor de effectiviteit van de interventie. Diversion reviseert bovendien de handleiding waar nodig om beter aan te sluiten op veranderende context van jongeren en financiën. Ook dat is belangrijk, stellen de stakeholders. Temeer omdat zij steeds vaker merken dat jongeren niet alleen met financiële problemen te maken hebben, maar dat financiële problematiek thuis vaak hand in hand gaat met andere problemen zoals sociaal isolement, werkloosheid, psychische problemen of huiselijk geweld. Er komt dus een steeds complexere problematiek de klas in, wanneer er wordt gepraat over geldzaken. De peer educators moeten binnen deze complexe context kunnen opereren en tegelijkertijd kunnen blijven afbakenen waar zij wel en niet aan kunnen bijdragen. Diversion wil sowieso niet dat de peers de taak van hulpverlener krijgen. Daar zijn weer andere organisaties voor.

De stakeholders menen dat nazorg en overdracht aan de school en de docenten wel een groter deel van MoneyWays zouden moeten en kunnen uitmaken. Het landelijk bureau van Diversion- de bedenker en uitvoerder van MoneyWays- zou met deze feedback in gesprek kunnen gaan met de scholen. Maar het is niet onmiddellijk gezegd dat alle scholen hier belangstelling voor zouden hebben. De onderzoekers hebben van verschillende kanten begrepen dat de planning van het gewone MoneyWays lesprogramma in het curriculum al heel wat voeten in de aarde heeft. Diversion begint elk schooljaar weer opnieuw te bellen met scholen om de klassen te plannen en vaak hebben scholen pas later in het schooljaar ruimte voor de lesreeks. Zowel voor Diversion als voor de ontvangende kant van MoneyWays (de scholen) is het zoeken naar een passende datum voor MoneyWays lessen. Meer aandacht voor nazorg en overdracht zal ook meer overleg

en organisatorische werkzaamheden van beide kanten vragen. Het is de vraag of het onderwijs daar op zit te wachten. Diversion is in principe wel bereid om de diensten in die richting op te pakken of eventueel uit te breiden. Maar het landelijk bureau van Diversion ontmoet in de praktijk ook leraren en zorg coördinatoren in het onderwijs die *“het al druk genoeg hebben”*.

Ansell, D. I., & Insley, S. E. (2013). *Youth peer-to-peer support: A review of the literature*.

Klooster, E., Van Dijk, M., Wróblewska, A., & Chowdhury Barua, A. (2016) *Moneyways. Evaluatieonderzoek*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut. <https://www.verwey-jonker.nl/publicaties/2016/moneyways>

Moneyways. *Handleiding voor peer educators*. VMBO, HAVO/VWO & mbo. 2018-2018. Amsterdam: Diversion.

Nibud. (2012). *Goed omgaan met geld: Achtergronden bij de competenties voor financiële zelfredzaamheid*. Utrecht: Nibud.

Parker, P., Hall, D. T., & Kram, K. E. (2008). Peer coaching: A relational process for accelerating career learning. *Academy of Management Learning & Education*, 7(4), 487-503.

Petit, R., Thomsen, M., & Verheijen, E. (2013) *Support voor peer support? De opbrengsten van begeleiding door ouderejaarsstudenten in het mbo*. 's-Hertogenbosch: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.

Schoorl, R., Mak, J., Berg, J., & Van Geuns, R. , Diverse rapportages over doelen en doelbereik van projecten van Schulden naar Kansen die ondersteund worden door Aegon. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam, Lectoraat Armoede Interventies.

Schors, A. van der, Crijnen, C., & Schonewille, G. (2019). *Geldzaken in de Praktijk 2018-2019*. Retrieved from Nibud website: <https://www.nibud.nl/wp-content/uploads/Nibud-Geldzaken-in-de-praktijk-2018-2019.pdf>

Westhof, F. & Ruig, L. de (2015). “Voor mijn gevoel had ik veel geld” . Jongvolwassenen en schulden. Zoetermeer: Panteia.

Relevante websites

- www.18ennu.nl
- www.hetouderkompas.nl/financien-en-regelgeving/
- www.nibud.nl
- www.panteia.nl/onderzoeken/onderzoek-naar-jongvolwassenen-en-schulden
- www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/4877086/jongeren-schulden-overheid-toeslagen-zorgverzekering
- www.socialevraagstukken.nl/dossiers/betere-schuldhulp/
- www.wijzeringeldzaken.nl

Bijlage I Methode van effectonderzoek en werving respondenten

In de periode september 2018 tot juli 2019 zijn in samenwerking met de gemeenten Leiden, Roosendaal en Utrecht deze onderzoeksvragen uitgezet. De lessen MoneyWays vonden plaats bij een aantal scholen binnen deze gemeenten. In tabel 1 is weergegeven om welke aantallen het gaat per maand. In de tabellen 2, 3 en 4 is per gemeente inzichtelijk gemaakt om welke aantallen het gaat.

Voor en nameting

De studenten kregen voor de start van het programma een korte vragenlijst in te vullen, waarbij is gevraagd het e-mailadres achter te laten. Twee weken na afronding van het programma (drie lessen die drie weken achter elkaar plaatsvinden) zijn de studenten, waarvan het e-mailadres bekend was, gevraagd voor een tweede meting. Deze vraag is met een tussenpoos van een week drie keer gesteld om de respons te verhogen.

Bereik T0

Uit de respons bleek dat een groot deel van de jongeren is gestart met het onderzoek (T0). Zij hebben de link naar de vragenlijst geopend en de startpagina bekeken. Het gaat om, zoals afgesproken, meer dan 1.000 studenten, te weten 1.088 respondenten. Hiervan heeft bijna 60 procent het einde van de vragenlijst volledig ingevuld, om precies te zijn 637 studenten. De afhakers bleken met name te zitten op de eerste paar vragen. Deze studenten hebben vervolgens, om welke reden dan ook, besloten niet verder te gaan met het onderzoek. Tijdens het traject zijn, vanwege deze constatering, de docenten expliciet extra benaderd om de studenten aan te spreken en aan te sporen. Uiteindelijk heeft bijna 60 procent van de startende respondenten de eerste meting volledig ingevuld. Van deze groep studenten heeft ook weer 60 procent een e-mailadres achtergelaten. Van 385 studenten hebben we een e-mailadres.

Gemiddeld genomen volgen 18-20 studenten per klas het programma. Exacte aantallen zijn echter niet bekend. Wel kunnen we zeggen dat van de starters aan het onderzoek (1.088) iets meer dan 13 procent de eindmeting volledig heeft ingevuld (143).

Om de respons op de nameting te verhogen is besloten tijdens het traject de beloning voor de respondent te veranderen van een kans op een geldbedrag (50 euro, 100 euro of 250 euro) naar een “vast geldbedrag”. Dit is in eerste gedaan door elke vijfde invuller van de nameting 10 euro (als e-voucher) te versturen. Vervolgens is besloten om de respons van de nameting nog meer te verhogen een geldbedrag voor iedere respondent op de nameting te verstrekken (7,50 euro bij afronding van de nameting). De studenten die, voor deze beslissingen om een bedrag uit te keren, hebben meegedaan aan het onderzoek maakten kans op drie geldbedragen. Deze zijn inmiddels aan drie personen uitgekeerd.

Deze beslissing tot aanpassing is genomen nadat bleek dat de nameting niet voldoende respons op zou leveren om de effectmeting op niveau 3 uit te voeren (minimaal 125 respondenten).

Voor een analyse van de data op niveau 3 is per cel (een groep ter vergelijking) een minimale N van nodig. Bij vergelijking tussen de voormeting en nameting gaat het om twee groepen, het minimale aantal respondenten is voor dit onderzoek 100. Een afgesproken N van 125 is om die reden van voldoende groot om verschil in voormeting en nameting te duiden.

Tabel 38: Aantallen kwantitatieve meting MoneyWays

Maand	Klassen ingepland	Studenten TO gestart	Studenten TO complete	Email adres	Nameting ingevuld
Sep-18	1		4		
Okt-18	-				
Nov-18	26		152	102	36
Dec-18	-				
Jan-19	17		81	56	23
Feb-19	-				
Mrt-19	10		30	25	7
Apr-19	-				
Mei-19	34		279	152***	18
Juni-19	20		91	50	59
Totaal	108	1088*	637	385	143

*Niet apart per klas te zien welke zijn gestart.

**Een deel van de nameting is ingevuld in juni

Leiden

In de gemeente leiden voor de jaarwisseling gestart met een klein aantal scholen. Een groter aantal is net na deze periode gestart. Helaas bleken er in die periode problemen te zijn op school met de internetvoorziening, zodat er geen vragenlijsten zijn ingevuld. De rest van de maanden zijn wat meer klassen gestart met het programma, waarbij de bulk was gepland in mei en vooral juni.

Tabel 39: Aantallen kwantitatieve meting MoneyWays, Leiden

Maand	Klassen ingepland	Studenten TO gestart	Studenten TO complete	Email adres	Nameting ingevuld
Sep-18	-				
Okt-18	-				
Nov-18	3	74	46	27	7
Dec-18	-				
Jan-19	11	0	0	0	0
Feb-19	-				
Mrt-19	6	0	0	0	0
Apr-19	-				
Mei-19	11	30	15	14	0
Juni-19	10	0	0	0	3
Totaal	41	104	61	41	10

In de maand juni werd echter teruggekoppeld door de docenten dat het vanwege het overvolle curriculum niet mogelijk was om voorafgaand aan de lessen MoneyWays de vragenlijsten met de studenten in te vullen. Docenten voelen meer behoefte eigen lesprogramma af te maken in plaats van de vragenlijst in te vullen. Met als gevolg een duidelijk kleiner aantal klassen dan was ingepland. In de gemeente Leiden zijn uiteindelijk met het onderzoek ruim 100 respondenten gestart (T0) waarvan 10 procent de eindmeting heeft afgerond.

Roosendaal

In Roosendaal zijn op twee momenten in het schooljaar de programma's van MoneyWays gedraaid. In de maand november en in de maand mei. In november was het contact van Diversion met de school via één docent en niet de specifieke betrokken docenten die voor verantwoordelijk waren voor de aparte klassen. De betrokkenheid

bleek hierdoor minder. In de maand mei is dit contact met de aparte verantwoordelijken expliciet opgezocht. Dit had tot gevolg tot een duidelijk hoger percentage studenten die meededen aan het onderzoek. Uiteindelijk is in Roosendaal ruim 17 procent die eind-meting heeft afgerond.

Tabel 40: Aantallen kwantitatieve meting MoneyWays, Roosendaal

Maand	Klassen ingepland	Studenten T0 gestart	Studenten T0 complete	Email adres	Nameting ingevuld
Sep-18	-				
Okt-18	-				
Nov-18	23*		106	75	29
Dec-18	-				
Jan-19	-				
Feb-19	-				
Mrt-19	-				
Apr-19	-				
Mei-19	8		89	65	18
Juni-19	-				
Totaal	31	273*	195	140	47

*Niet apart per klas te zien welke zijn gestart

Utrecht

In de gemeente Utrecht is het grote deel van de programma van MoneyWays op de mbo-scholen in mei en juni uitgevoerd. De meeste nametingen in Utrecht zijn dan ook ingevuld in juni. In Utrecht is het percentage dat na de start de volledige nameting heeft ingevuld 11 procent.

Tabel 41: Aantallen kwantitatieve meting MoneyWays, Utrecht

Maand	Klassen ingepland	Studenten T0 gestart	Studenten T0 complete	Email adres	Nameting ingevuld
Sep-18	1		4	0	0
Okt-18	-				
Nov-18	-				
Dec-18	-				
Jan-19	6		81	56	23
Feb-19	-				
Mrt-19	4		30	25	7
Apr-19	-				
Mei-19	15		175	73	
Juni-19	10		91	50	56
Totaal	36	711	381	204	86

*Nameting van klassen mei is in juni ingevuld.

Afhakers

De afhakers van de voormeting kunnen wij niet in gehele meting meenemen omdat zij geen nameting hebben ingevuld. Afhakers in de nameting stoppen vaak op een relatief vroeg moment in de vragenlijst. Hierdoor ontstaat veel missing data. Er zijn verschillende manieren om met missing data om te gaan. In grote datasets wordt vaak gebruik gemaakt van “imputing”, door op basis van de gegeven antwoorden verdelingen te maken waarmee de punten van de missing data worden ingevuld. Wij hebben hiervan geen gebruik gemaakt in deze dataset omdat het exacte effect van imputing niet te achterhalen is en het vaak het grootste gedeelte van de vragenlijst die respondenten niet hebben ingevuld.

Vergroten respons

In de eerste maanden van het schooljaar 2018-2019 is, in de drie gemeenten, in 27 klassen het MoneyWays programma gegeven. Een docent heeft interesse getoond om in het schooljaar 2019-2020 met 23 klassen te willen deelnemen in de maand november. Het programma MoneyWays is wel sterk afhankelijk van het onderwijs. Er moet nog een rooster worden afgestemd en er kunnen ook nog last minute wijzigingen plaatsvinden. Een garantie kan niet door Diversion worden gegeven. Reden om te adviseren niet van deze extra respons uit te gaan en het project niet uit te breiden met dit deel van het schooljaar 2019-2020.

Non respons

Op basis van de kenmerken schooltype en leerjaar wordt gekeken welke groep studenten de voormeting niet heeft ingevuld van de totale potentiële groep. Voor de uitval van de studenten die wel de voormeting hebben ingevuld en niet de nameting gaan we een analyse maken op basis van schooltype, leerjaar, leeftijd, geslacht, en meer financiële kenmerken als bijv. betalingsachterstanden en rood stand.

Colofon

Financier	ZonMw programma Vakkundig aan het werk
Auteurs	Dr. M. van der Klein M. Badou, Msc Ir. S. Lamers D. Kunkel, Msc
Met medewerking van	F.D. Stoutjesdijk, MSc
Omslag	Ontwerppartners, Breda
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

Dit onderzoek is gedaan in het kader van het programma Vakkundig aan het werk van ZonMw. Drs. Jodi Mak, drs. Trudi Nederland (1953-2017) en dr. Robin Stoof (MA) stonden aan de wieg van dit onderzoek.

ISBN: 978-90-5830-986-0

De publicatie kan gedownload worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>.

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2019.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.

Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

Hulpverleners zien steeds meer jongeren in financiële problemen. Dat komt vooral door de financiële verantwoordelijkheden waar jongeren vanaf hun 18de verjaardag mee te maken krijgen. Waar het tot hun 18e vooral gaat over kleedgeld en abonnementen, moeten jongen ná hun 18e beslissingen maken over een eigen zorgverzekering, studiefinanciering en toeslagen.

Veel jongeren zijn rond hun 18e financieel kwetsbaar en dreigen dan in de schulden te geraken. Het peer-to-peer lesprogramma MoneyWays zet zich in om armoede en financiële problemen onder jongeren bespreekbaar te maken.

De interventie bestaat uit drie opeenvolgende lessen en richt zich op jongeren op middelbare- en mbo-scholen. De lessen worden verzorgd door 'peers', ook wel ervaringsdeskundigen, die qua leeftijd en ervaring aansluiten op de leefwereld van de jongeren.

Het Verwey-Jonker Instituut deed samen met het Nibud onderzoek naar de effecten en de ervaringen van deze peer-to-peer benadering.